

ŻYCIORYSY WALKĄ O WOLNOŚĆ I NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY PISANE MAJOR WACŁAW KOTECKI (1897–1943) Z RODZINNĄ HISTORIĄ W TLE

Tytułem wstępu

Podstawową inspiracją artykułu była społeczna potrzeba podjęcia próby wyjaśnienia i korekty niektórych dotychczasowych opisów życia i walki o wolność Rzeczypospolitej Wacława Koteckiego, powstańca wielkopolskiego, żołnierza zawodowego Wojska Polskiego, przedsiębiorcy, konspiratora z okresu II wojny światowej.

Wacław Kotecki urodził się w Piaskach w powiecie gostyńskim. Był jednym z trzech najważniejszych „wojskowych” dla tej miejscowości w organizacji i dalszych walkach powstańczych w latach 1918/1919¹.

Dlaczego zatem niniejszy tekst trafił do Ostrowa Wielkopolskiego²? Jego korzenie sięgają pobliskiego Koźmina Wielkopolskiego, rodzina Wacława Koteckiego mieszkała i nadal jest zakorzeniona w Ostrowie, a on sam także tutaj służył w 60. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, tutaj też walczył po raz trzeci w obronie Najjaśniejszej Rzeczypospolitej. Tu wreszcie skończyła się jego wolność. Do miana jego małej ojczyzny pretendują też inne miejscowości: Gniezno, a nawet Pleszew, nie wyłączając, co oczywiste, miejsca urodzenia. Nie ograniczając się do jego osoby i najbliższej rodziny, przedstawiono w tym artykule krótką genealogię rodu Koteckich, począwszy od początku XIX wieku do umownie 1945 roku, ponieważ zawarto też informacje dotyczące głównie zgonów, miejsc pochówków i innych danych biograficznych wykraczające poza ten rok. Szczegółowe ustalenia i uzupełnienia pozostawiam rodzinie lub innym zainteresowanym badaczom. Chronologię historii rodziny wyznaczają w artykule podtytuły w postaci nazw miejscowości, z którymi była związana w przyjętym okresie, aczkolwiek pewne odstępstwa były konieczne ze względu na ciągłość danego wątku.

Nie wszystkie z prezentowanych w artykule fotografii mają odpowiednią jakość wydawniczą. Przyjęte ze względu na wartość historyczną dokumentują również wydarzenia rodzinno-społeczne nie mniej niż źródła pisane.

Koźmin – lata klęski Rzeczypospolitej

Kiedy na przełomie ostatniej dekady XVIII wieku urodził się Antoni Kotecki (ok. 1796–1845), późniejszy pradziadek Wacława Koteckiego, jako pierwszy z następnych pokoleń doznał, nie rozumiejąc jeszcze z uwagi na okres dzieciństwa, braku wolności państwowej i osobistej.

¹ Chodzi o chorążego Antoniego Sobeckiego (1878–1953), dowódcę tzw. kompanii piaskowskiej, i majora Marcina Talarczaka (1897–1942) – późniejszego oficera zawodowego 60 Pułku Piechoty Wielkopolskiej z Ostrowa Wielkopolskiego, dowódcę plutonu równoległe z majorem Wacławem Koteckim w początkowych dniach powstania wielkopolskiego. Antoni Sobecki praktycznie do 2018 roku był niezidentyfikowaną postacią w historiografii, zarówno w lokalnych, jak i ogólnych opracowaniach dotyczących powstania. Przypisywano mu m.in. imię Wacław i zupełnie nieprawdziwe dane genealogiczne. Zob. R. K o ł o d z i e j c z a k, *Antoni Sobecki (1878–1953) – dowódca kompanii piaskowskiej w czasie powstania wielkopolskiego 1918/1919. Przyczynek do biografii*, „Rocznik Gostyński” 2019, nr 6, s. 63–88; Zob. biogram: E. Ś l i w i ń s k i, [w:] J. K a r w a t, M. R e z l e r, *Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego 1918–1919*, Poznań 2018, s. 339–340 i poprawiona treść w wydaniu drugim tegoż autora. Najnowsza wersja biogramu Marcina Talarczaka: R. K o ł o d z i e j c z a k, *Marcin Talarczak (1897–1942)*, [za:] <https://www.muzeum.gostyn.pl> – zakładka Gostyński Słownik Biograficzny [Dostęp: 24 listopada 2022 roku].

² W dalszej części artykułu nazwy miast Ostrów Wielkopolski i Koźmin Wielkopolski zostały ograniczone do pierwszego zlonu. Wiadomo powszechnie, że przymiotnikowe fragmenty nazw mają swoje konotacje historyczno-geograficzne. Nazwa urzędowa miasta Ostrów Wielkopolski została wprowadzona 20 stycznia 1920 roku. Zob. J. P i e t r z a k, *Rozwój i działalność samorządu w Ostrowie Wielkopolskim w latach 1919–1999* (praca doktorska), Poznań 2016, s. 40 i 89.

A były to lata utraty niepodległości. Nie wiemy, kiedy i gdzie dokładnie się urodził. Trudno dociec bez dogłębnych badań, jeśli to w ogóle możliwe, skąd i z jakiej warstwy społecznej wywodziła się XVIII-wieczna rodzina tej części rodu Koteckich. Można przypuszczać, że od lat pracowali w rolnictwie lub w rzemiośle na rzecz właścicieli miasta Koźmina. Nie należy też wykluczać, że Antoni pochodził z innej okolicznej miejscowości³. Nazwisko Kotecki pod koniec XVIII wieku było dość powszechne w Koźminie i pobliskich majątkach z nim związanych⁴. Antoni Kotecki zmarł 22 września 1845 roku w Koźminie na groźną wówczas gruźlicę. Posiadał na końcu status rolnika, wcześniej zapisywany był jako pracownik najemny, komornik, mieszczanin z Koźmina⁵. Nie był to więc ród ponadprzeciętny w Koźminie w I połowie XIX wieku. Na podstawie aktów chrztu dzieci można wysnuć wniosek, że Koteccy nie utrzymywali bliższych kontaktów z innymi wyżej stojącymi w hierarchii społecznej rodzinami o tym nazwisku. Antoni w małżeństwie żył od 1816 roku⁶. W jego rodzinie urodziło się co najmniej jedenaścioro dzieci. Zmarła ponad połowa z nich, w tym dwukrotnie bliźnięta. Po śmierci męża całość obowiązków spadła na wdowę Rozalię z Lewandowiczów, ochrzczonej 15 sierpnia 1796 roku, córkę Teodora i Agnieszki z Rynkiewiczów z Koźmina⁷.

Na temat losów dzieci Antoniego i Rozalii Koteckich nie wszystkie wiadomości udało się ustalić. Wiemy, że urodzony w październiku 1830 roku syn Jan ożenił się z wdową Agnieszką Król w 1859 roku, primo voto Kujawą (żyła do 1902 roku). Mieszkali w Noskowie. Jan zmarł tamże 23 października 1887 roku, być może nawet w dzień swoich urodzin⁸. Potomkowie tej rodziny lokowali się w kilku miejscowościach na linii od Jarocina do Borku Wielkopolskiego, utrzymując się głównie z rolnictwa. Wiemy też, że inny z synów Antoniego i Rozalii, Wawrzyniec (1837-1880), ożenił się z Józefą Bachórz (1834-1919) z parafii Witaszyce w 1861 roku⁹. W następnych dekadach rodzina przemieszczała się przez kilka innych miejscowości obecnego powiatu jarocińskiego, aby zamieszkać nad polskim morzem¹⁰. Do członków tej części rodziny wrócimy w innym miejscu artykułu.

W okresie czterech ostatnich dekad XIX wieku do wybuchu I wojny światowej nie stwierdzono intensywnych kontaktów osobistych pomiędzy rodzinami wymienionych braci a gałęzią Augustyna Koteckiego¹¹, który był ostatnim dzieckiem poczętym przed śmiercią męża Rozalii. Urodził się w Koźminie 21 sierpnia 1840 roku¹². To właśnie od niego pochodzi dość liczna rodzina przedstawiona w niniejszym artykule. Tajemnicą pozostało, kiedy i gdzie zmarła Rozalia z Lewan-

³ Na różnych portalach genealogicznych (głównie MyHeritage) co najmniej kilku badaczy rodzinnych prezentuje częściowe gałęzie rodziny Koteckich. Dariusz Piotrowski, od którego otrzymałem oddzielne informacje dotyczące rodziny Antoniego Koteckiego, uważa, że Antoni to urodzony 9 czerwca 1793 roku syn Antoniego Kocika i Wiktorii Zawada w miejscowości Budy (obecnie w powiecie krotoszyńskim).

⁴ Szerzej na temat historii Koźmina zob. m.in. S. Ł u k o m s k i, *Koźmin Stary i Nowy*, Poznań 1914. Podział na majątki „koźmińskie” zob. s. 223. Autor na s. 210-211 wymienia sławetnego Tomasza Koteckiego – młynarza (ok. 1728–1796) i jego żonę Apolonie posiadających młyn wodny zwany Klatka (1783 do 1796). W latach 40. XIX wieku w Koźminie mieszkał Franciszek Kotecki, młynarz z żoną Józefą. W *Tekach Dworzaczka z XVIII wieku* występuje również nazwisko Kotecki [ze statusem szlacheckim] w miejscowościach z regionu takich jak: Kobylin, Miejska Górka, Zduny, [za:] <http://tekidworzaczka.bk.pan.pl/> lub <http://teki.bkpan.poznan.pl/> [Dostęp: 28 sierpnia 2022 roku].

⁵ Akt zgonu 85/1845 Parafia Rzymskokatolicka Koźmin pw. św. Wawrzyńca (Fara) oraz akty chrztu dzieci do 1840 roku. W dalszym opisie parafie katolickie określone zostały tylko jednym słowem – parafie. Dla odróżnienia parafie ewangelickie z dodatkiem tego przymiotnika.

⁶ Akt ślubu 11/1816 parafia Koźmin. Akt ślubu nie zawiera danych dotyczących rodziców młodej pary. Wiemy tylko, że Rozalia mieszkała w Koźminie. O Antonim brak informacji.

⁷ Akt chrztu 172/1796 parafia Koźmin. Rodzina Lewandowiczów w XVIII wieku była osadzona w Koźminie.

⁸ Akt chrztu 124/1830 parafia Koźmin, ślubu 31/1839 parafia Koźmin, ślubu 2/1856 parafia Rusko, zgonu 50/1887 USC Góra, zgonu 42/1902 USC Góra. Podjęte próby kontaktu z rodziną nie przyniosły rezultatu.

⁹ Akt chrztu 120/1837 parafia Koźmin, ślubu 7/1861 parafia Witaszyce.

¹⁰ Informacja rodziny interesującej się tą gałęzią w zbiorach autora.

¹¹ Chodzi m.in. o rodzinę rolnika Bartłomieja Wojtkowiaka ze wsi Strzyżewko (obecnie w gminie Jaraczewo w powiecie jarocińskim), który po zgonie poprzedniej żony został mężem córki Jana Koteckiego, Agnieszki urodzonej w 1863 roku. Akt ślubu 10/1883 parafia Rusko i 70/1883 USC Jarocin. Na stronie indeksacji małżeństw z terenu Wielkopolski w XIX wieku znajduje się wpis osoby potwierdzającej pochodzenie z tej rodziny, [za:] <https://poznan-project.psn.pl/> [Dostęp: 24 sierpnia 2022 roku].

¹² Akt chrztu 127/1840 parafia Koźmin.

dowiczów – owdowiała Kotecka¹³ – i co stało się z prawdopodobnie niewielkimi posadami użytkowymi rolniczo w Koźminie. Jedna z nich znajdowała się „na lewo drogi do Grębowa”¹⁴. Być może matka powędrowała za synem Augustynem, wspomagając go swoim majątkiem. Augustyn odnalazł się w Pleszewie około 1866 roku.

Pleszew – okres „bismarckowski”

To w Pleszewie Augustyn Kotecki spotkał swoją wybrankę Mariannę z Schulzów z ewangelickiej, a jednocześnie niemieckiej, jak wszystko na to wskazuje, rodziny tamtejszego tkacza lnu, Carla (Karola) Wilhelma i Wilhelminy z Jänschów, urodzonych około 1818-1819 roku¹⁵. Marianna (Maria) urodziła się 3 marca 1847 roku w Pleszewie. Na chrzcie świętym przyjęła trzy imiona: Joanna, Maria, Karolina¹⁶. W późniejszym życiu małżeńskim używane było tylko drugie imię, i to w zmienionej formie – Marianna. Dlaczego Augustyn ożenił się z ewangeliczką, dlaczego często obok tego wyznania Marianna określana była katoliczką, dlaczego ochrzciła swoje dzieci w tej wierze niezależnie od płci – zasłania mgłą tajemnicy dziejów tej rodziny. Może nie przywiązywano wówczas zbyt wielkiej wagi do kwestii wyznaniowej. Jednak zwykle osoby z poszczególnych wyznań chrześcijańskich nie zawierały związków małżeńskich między sobą. Ten przypadek był jednym z wyjątków w Pleszewie w tym okresie. Nie sprzyjają też wyjaśnieniu braku w dokumentacji metrykalnej parafii ewangelickiej i katolickiej z Pleszewa. Prawdopodobnie ślub odbył się około 1865 lub 1866 roku. Rodzice Marianny zmarli przypuszczalnie pomiędzy 1855 a 1874 rokiem. Nie znaleziono też aktu chrztu pierwszego ich dziecka, Marianny, z 1867 roku¹⁷.

Pierworodne dziecko Augustyna i Marianny z Schulzów, któremu nadano imię matki, urodziło się 23 stycznia 1867 roku w Pleszewie. Kiedy w 1882 roku córka Marianna wyszła za mąż za Walentego Straburzyńskiego, jej ojciec posiadał status mistrza piekarskiego w Pleszewie¹⁸. Małżeństwo trwało jednak dość krótko, bowiem Marianna zmarła 27 maja 1890 roku w Benicach koło Krotoszyna, w wyniku powikłań popołogowych¹⁹.

Karczmarzem był również Karol Klarowicz pochodzący z Krotoszyna, mąż następnej córki Augusta Koteckiego, czyli Pelagii urodzonej w Pleszewie 1 lutego 1870 roku²⁰. Małżeństwo to prowadziło karczmę najpierw w miejscowości Korytnica²¹, a następnie Roszki koło Krotoszyna²².

Trzecim dzieckiem seniorów Koteckich był Roman, który urodził się 25 stycznia 1872 roku w Pleszewie²³. Wówczas to (4 lutego tegoż roku) piekarz August zaprosił w charakterze rodziców chrzestnych ks. Maksymiliana Szczygłowskiego (1839–1898), proboszcza parafii Skoraszewice²⁴

¹³ Wymieniony powyżej badacz rodziny Koteckich przyjął, że Rozalia zmarła 18 listopada 1862 roku w Budach. Zapisane i częściowo pokreślone (na marginesie aktu zgonu) uwagi dotyczące (w domyśle) pozostawionych dzieci budzą jednak wątpliwości co do właściwej tożsamości tej osoby. Akt zgonu 80/1862 parafia Koźmin.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, *Recesy uwłaszczeniowy Koźmin 1868-1881*, sygn. 52-23-424, s. 50. [za:] <http://recesy.wtg-gniazdo.org/pl/> [Dostęp: 31 sierpnia 2022 roku].

¹⁵ Trudno dociec, skąd mogli pochodzić, czy np. z pobliskiego Śląska czy też Branderburgii, kiedy to w ostatniej ćwierci XVIII wieku do Pleszewa zostało sprowadzonych wielu rzemieślników. Nazwisko „Schulz” (spolszczone Schulc lub Szulc) było dość popularne i w tym przypadku można by snuć różne przypuszczenia, nawet pozornie niedorzecznie co do polskiego pochodzenia. Natomiast nazwisko matki jest typowo niemieckie. Na temat ludności wyznania ewangelickiego i parafii ewangelickiej w Pleszewie zob. O. K i e c, *Zarys dziejów parafii ewangelickiej w Pleszewie 1794–1945*, <https://ewangelicy.pleszew.pl/ludnosc-niemiecka-w-pleszewie/> tegoż autora artykuł o tym samym tytule: „Rocznik Pleszewski” 2010, s. 159-174.

¹⁶ Akt ślubu rodziców 27/1843, chrztu 38/1847 parafia ewangelicka Pleszew.

¹⁷ Duplikaty akt metrykalnych parafii ewangelickiej Pleszew z lat 1819–1854, [za:] <http://www.basia.famula.pl/> [Dostęp: 31 lipca 2022 roku].

¹⁸ Akt ślubu 19/1882 USC Pleszew; Akt ślubu 19/1882 parafia Pleszew.

¹⁹ Akt zgonu 80/1890 USC Krotoszyn (obwód wiejski).

²⁰ Akt chrztu 20/1870 parafia Pleszew.

²¹ Obecnie w powiecie ostrowskim.

²² Akt ślubu 1/1887 parafia Koźmin i 4/1887 USC Koźmin oraz akty urodzeń dzieci z USC Koryta i Orpiszewo.

²³ Akt chrztu 16/1872 parafia Pleszew.

²⁴ Obecnie miejscowość w gminie Pępowo, powiat gostyński. Ksiądz Maksymilian Szczygłowski pochodził z rodziny mieszczańskiej z Pleszewa. W latach 1889-1898 był proboszczem w Domachowie. Zmarł we Wronkach, <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=4484> [Dostęp: 16 sierpnia 2022 roku] oraz akt chrztu 112/1839 parafia Pleszew.

oraz Antoninę Krysiacką. Roman zmarł przedwcześnie w Piaskach w 1909 roku jako kupiec i restaurator, będąc mężem Pelagii z Sierszulskich, ojcem czterech synów i jednej córki²⁵.

Konstancja, czwarte z kolei dziecko, urodzona w Pleszewie 8 lutego 1874 roku, wyszła za mąż za Marcelego Kierblewskiego, syna rzeźnika z Gostynia. Mieszkała wówczas z rodzicami w Mchach²⁶. Następnie w Gostyniu i Zalesiu (obecnie gmina Borek Wielkopolski), gdzie prowadzili karczmę. Należy wspomnieć o ścisłych związkach rodzinnych (uczestnictwo w ceremonii chrztu świętego dzieci) pomiędzy rodzicami Konstancji, braćmi Romanem i Stanisławem, co było ułatwione ze względu na bliskość zamieszkania. Część tej rodziny związała swoje życie z okolicą Piasków, rodzinną miejscowością Wacława Koteckiego²⁷.

W jednym przypadku dziecku nadano trzy imiona. Był nim Józef Stanisław Leon urodzony 4 stycznia 1876 roku w Pleszewie²⁸. Widać wpłynęła na to tradycja ewangelicka, chociaż dziecko ochrzczono w obrządku katolickim. Używanym imieniem pozostał Stanisław. Wyznanie matki Marianny z Schulzów wyraźnie zostało określone jako ewangelickie. Status ojca – piekarz. Syn został wyuczony w dość popularnym wówczas zawodzie cieśli. W 1901 roku ożenił się z Pelagią Dymarską (lat 22) z Pogorzeli, córką mistrza ślusarskiego²⁹. Podobnie jak brat Roman Stanisław z rodziną zamieszkał z Piaskach, następnie w Gostyniu, Pogorzeli i Nowym Mieście nad Wartą, gdzie Pelagia pełniła funkcję akuszerki w rodzinach z różnych wyznań. Nie udało się ustalić dokładnie ani stanu osobowego tej rodziny, ani innych miejsc zamieszkania, ale wiemy, że Stanisław Kotecki w czasie II wojny światowej zmarł w obozie koncentracyjnym w Mauthausen w Wigilię Bożego Narodzenia 1942 roku, gdzie trafił 12 dni wcześniej. Nie wiadomo czym sobie „zasłużył”. W obozowym akcie zgonu brak jakiegokolwiek informacji o rodzinie³⁰.

Bez zbędnych szczegółów w tym miejscu dodać trzeba, że w Nowym Mieście nad Wartą pojawił się ponownie Stanisław Kotecki (1907-1995), członek innej gałęzi rodzinnej, a mianowicie od brata Augustyna, czyli Wawrzyna (1837-1880) i jego żony Józefy Bachórz (Bachorz), wspomnianych już wcześniej. Kim był³¹? Urodził się w Osieku, a jego żona Helena ze Zwierzchlewskich w Dobieszczyźnie. Pobrali się w 1934 roku³². Był synem Jana Koteckiego (1876-1954) i Anny Burdasz (1883-1961)³³. Natomiast ojciec Jan Kotecki był synem wymienionych już dwukrotnie Wawrzyna i Józefy. Tak więc rodzina pochodząca zarówno od Wawrzyna, jak i Jana Koteckiego (ur. w 1830 roku), najstarszego z trójki omawianych braci, lokowała się głównie, licząc okres do II wojny światowej na terenie powiatu jarocińskiego w jego dawnych granicach³⁴. W tym samym

²⁵ Dalsza część historii tej gałęzi rodzinnej została przedstawiona po prezentacji całego rodzeństwa.

²⁶ Akt chrztu 28/1874 parafia Pleszew, akt ślubu 64/1890 USC Książ Wielkopolski. Błędne miejsce urodzenia Konstancji (Lipówka) podaje J. N i e d z i e l a, *100 rocznica udziału piaskowian w Powstaniu Wielkopolskim (1918–1919) i Odzyskanie Niepodległości*, Piaski 2018, s. 41, przypis 177. W oryginalnym akcie ślubu przy słowie „Pleszew” naniesiono ołówkiem miejsce urodzenia Konstancji w Melpinie, czego dokonano prawdopodobnie przy tłumaczeniu dokumentu.

²⁷ Ustalono: córka Helena (1896-1990) zmarła w Piaskach; syn Marian (1898-1977) zmarł w Gostyniu, mieszkał też w Bodzewie (gmina Piaski). Był powstańcem wielkopolskim, <http://powstancywielkopolscy.pl/pl/search> [Dostęp: 27 sierpnia 2022 roku]; syn Leonard (1893-1916) zginął na froncie we Francji w I wojnie światowej – akt zgonu 2/1916 parafia Strzelce Wielkie, spis poległych w latach 1914-1918, nota bene za ojczyznę swojej matki chrzestnej Klary Schacht, żony Amandusa Schachta, Niemca z pochodzenia, bardzo przyjaznego Polakom nauczyciela w Zalesiu. Szerzej o wymienionym nauczycielu: R. K o ł o d z i e j c z a k, *Urodzony Walenty Bielski. Nauczyciel z Zalesia*, „Parantele. Rocznik Śląskiego Towarzystwa Genealogicznego” 2018, nr 3, s. 294.

²⁸ Akt chrztu 19/1876 parafia katolicka w Pleszewie, akt urodzenia 7/1876 USC Pleszew.

²⁹ Akt ślubu 28/1901 USC Pogorzela.

³⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej IPN) sygn. GK 131/18; *PCK. 4941 KL Mauthausen-Gusen, listy transportowe*, <https://straty.pl>; <https://arolsen-archives.org> [Dostęp: 30 sierpnia 2022 roku]. Z informacji dyrektorki biblioteki w Nowym Mieście nad Wartą M. Buchwald, wynika, że Pelagia Kotecka zmarła prawdopodobnie w 1943 roku. Inne wskazane osoby z tej miejscowości nie nawiązały kontaktu z autorem.

³¹ Przyczynkiem do ustaleń była ewidencja grobów na cmentarzu w Nowym Mieście nad Wartą: [https://billiongraves.com/grave/Helena-Kotecka-\(Zwierzchlewska\)/28505936](https://billiongraves.com/grave/Helena-Kotecka-(Zwierzchlewska)/28505936) [Dostęp: 21 stycznia 2023 roku].

³² Akt urodzenia 65/1911 USC Dobieszczyzna, ślubu z 20.10.1934 r. parafia Kretków.

³³ Akt ślubu 9/1905 USC Mieszków. Zawód Jana Koteckiego w tym czasie – górnik. Daty skrajne dotyczące małżonków wynikają z aktu ślubu.

³⁴ Nowe Miasto nad Wartą należy do powiatu średzkiego.

grobie na cmentarzu w Nowym Mieście nad Wartą, w którym pochowany został Stanisław Kotecki (1907-1995) i żona Helena, spoczywają dwie osoby o nazwisku Hęćka³⁵.

Następną córką Augustyna była Marta. Na podstawie akt dotyczących urodzin Marty 24 stycznia 1878 roku, wiemy, że rodzina mieszkała w Pleszewie przy ówczesnej ul. Gnieźnieńskiej 94. Ojciec Augustyn dalej pracował w swoim zawodzie, czyli w charakterze majstra piekarskiego³⁶. Marta w 1895 roku wyszła za mąż za pochodzącego z Morzewa³⁷, a mieszkającego wówczas w Mchach (wieś) Nikodema Wiórka vel Wiorka, tamtejszego organistę³⁸.

Siódmym z kolei dzieckiem Augustyna była Cecylia, która urodziła się w Pleszewie 29 października 1880 roku. Podstawowe informacje w dokumentach metrykalnych dotyczące rodziców, w tym wyznania ewangelickiego matki, nie zmieniły się. Kiedy w 1899 roku Cecylia wychodziła za mąż za Teodora Pietrzyńskiego, cieślę z Piasków, mieszkała w Zalesiu przy rodzinie siostry Konstancji Kierblewskiej³⁹. Dzieci rodziły się już w Piaskach. To kuzynostwo m.in. Wacława Koteckiego. Miejsce to dla rozwoju rodziny okazało się zbyt ciasną ekonomicznie. Dlatego Pietrzyńscy przeprowadzili się blisko Ostrzeszowa, gdzie funkcjonowała dobrze prosperująca cegielnia „Budy”⁴⁰. Prawdopodobnie stamtąd trafili do Jaraczewa, aby po pierwszej wojnie światowej w 1925 roku osiąść w Poznaniu, gdzie zamieszkała część tej rodziny⁴¹. Dla Cecylii nie było to docelowe miejsce pobytu. Zmarła w Świętochłowicach 20 marca 1956 roku. Górny Śląsk stał się małą ojczyzną dla części rodziny⁴².

Bardzo mało wiadomości ustalono w stosunku do następnego syna, Kazimierza, urodzonego w Pleszewie 4 lutego 1883 roku. Powtórzyć tutaj należy wcześniej podane informacje dotyczące rodziców⁴³. Wiemy tylko, że Kazimierz Kotecki w 1950 roku zawarł związek małżeński we Wronkach (prawdopodobnie nie po raz pierwszy), a zmarł 14 kwietnia 1956 roku w Gościejewie⁴⁴. Niemniej jednak dopowiedzieć można, że Kazimierz był z zawodu dentystą. W 1921 roku mieszkał w Obornikach⁴⁵.

Koźmin – rodzina ponownie w mieście pochodzenia

Jeszcze mniej wiadomości odnotowano o ostatnim, dziewiątym dziecku Augustyna i Marianny, a mianowicie Apolinarym. W Koźminie, gdzie urodził się 8 lipca 1885 roku, ojciec kierując się zapewne lepszym interesem, podjął się prowadzenia gospody, karczmy czy oberży, jak wynika z tłumaczenia zapisu w języku niemieckim i używanych wówczas nazw⁴⁶.

Przeprowadzka z Pleszewa do Koźmina nastąpiła w 1883 lub 1884 roku. Być może zmiana miejsca zamieszkania wiązała się ze śmiercią matki Augustyna i potrzebą zagospodarowania jakiejś nieruchomości? To tylko jedna z hipotez. Faktem jest, że po około pięciu latach Augustyn zdecydował się na przeprowadzkę do wiejskiej miejscowości Mchy pod Książem Wielkopolskim.

³⁵ Rodzina nie życzyła sobie kontaktu z autorem.

³⁶ Akt chrztu 18/1878 parafia Pleszew, akt urodzenia 23/1878 USC Pleszew.

³⁷ Miejscowość w powiecie pilskim, gmina Kaczory, znana z dokonanego przez Gestapo 7 listopada 1939 roku mordu przez rozstrzelanie przeszło 40 więźniów na pobliskich wzgórzach. Zob. np. <https://zabytek.pl/pl/obiekty/morzewo-miejsce-pamieci-narodowej> [Dostęp: 30 sierpnia 2022 roku].

³⁸ Akt ślubu 42/1895 USC Książ Wielkopolski, akt ślubu 9/1895 parafia Mchy.

³⁹ Akt urodzenia 217/1880 USC Pleszew, akt ślubu 42/1899 USC Piaski, akt ślubu 40/1899 parafia Strzelce Wielkie.

⁴⁰ Akt urodzenia córki Kazimierzy 86/1905 USC Ostrzeszów.

⁴¹ Akt urodzenia syna Stefana (1903-1967) 192/1903 USC Piaski. Kartoteka ewidencji ludności Poznania z lat 1870–1931, <http://e-kartoteka.net/pl/search> [Dostęp: 31 sierpnia 2022 roku].

⁴² Akt zgonu 93/1956 USC Świętochłowice.

⁴³ W przypadku ojca – mistrz piekarski. Poświęcona zagadnieniom młynarstwa i piekarstwa w Pleszewie na przestrzeni opisanych dziejów książka A. S z y m a n s k i e g o, *Z dziejów młynarstwa i piekarstwa w Pleszewie*, Pleszew 2017, nie zawiera nazwiska Augustyna Koteckiego.

⁴⁴ Akt urodzenia 31/1883 USC Pleszew i zapisane w nim pozostałe indeksy danych metrykalnych.

⁴⁵ Był świadkiem na ślubie cywilnym bratanicy, Marii Bronisławy, córki Romana i Pelagii z Sierszulskich. Akt ślubu 226/1921 USC Ostrów Wielkopolski.

⁴⁶ Akt chrztu 105/1885 parafia Koźmin, akt urodzenia 167/1885 USC Koźmin Wielkopolski.

Mchy – życie nie tylko na wsi

Augustyn trafił tutaj w okresie lokalnej prosperity⁴⁷ na podstawie kolejnej po 1881 roku „licytacji” na dzierżawę dominialnego gościńca⁴⁸. Interes szedł pewnie nie najgorzej, skoro w następnym miejscu zamieszkania żył z procentów od kapitału⁴⁹. Pewien górnik z Saksonii rodem z Mchów w korespondencji prasowej co prawda utyskuje, że miejscowi gospodarze w dniu targowym w Książu woleli korzystać z żydowskiej niż polskiej oberży, ale były przecież też inne dni poza piątkiem. Chociażby okazja niedzielna po zamawianej mszy św. na tzw. poczęstne albo „za skórę” po pogrzebie⁵⁰. Dzierżawa karczmy trwała do końca XIX lub pierwszego roku wieku XX, co wiemy na podstawie dokumentów ślubów córek Augustyna. Niestety rodzinę wcześniej spotkało nieszczęście. W swoim mieszkaniu w wieku 45 lat 1 grudnia 1892 roku zmarła żona Augustyna, Maria z Schulzów, wyznania, jak zapisano, katolickiego. Dodać należy, że aktu konwersji nie znaleziono. Zgon w USC Książ zgłosiła córka Konstancja Kierblewska mieszkająca wówczas w Zalesiu koło Borku Wielkopolskiego, obecna ze swoim mężem przy śmierci matki. Wiek zmarłej zaniżono o 2 lata. Córka nie знаła też imion rodziców matki, czyli swoich dziadków. Brak takiej wiedzy nie był czymś nadzwyczajnym w tym okresie⁵¹. Pozostało zatem bez matki pięcioro nieletnich dzieci. Syn Roman Kotecki miał 20 lat w roku zgonu matki. Wiemy na podstawie zachowanego w zasobach rodzinnych zdjęcia, że przypuszczalnie około 1893 roku służył w armii pruskiej, choć dokładnych lat ani regimentu nie udało się ustalić. Zdjęcie wykonano w atelier „Albert Lorentz” w miejscowości Angermünde, Brüderstrasse 11. Może ten fakt pozwoli kiedyś na odkrycie jednostki wojskowej⁵².

Mchy – oberża i inne budowle (przed 1899 rokiem). Fotopolsk.eu

⁴⁷ Wiadomości miejscowe z okresu zamieszkania w Mchach pochodzą w znacznej części ze strony <http://www.wir-ksiazwlkp.pl/index.php?k=mce&m=Mchy> [Dostęp: 29 sierpnia 2022 roku].

⁴⁸ „Goniec Wielkopolski” 1881, nr 45 z 25 lutego, s. 1. Właścicielami majątności Mchy była wówczas rodzina Karśnickich. Do majątku należała też gorzelnia – okowita łała się dość szerokim strumieniem.

⁴⁹ Informacja z 1903 roku: Archiwum Państwowe w Lesznie (dalej APL), *akta miasta Piaski, Die Wahl zum Reichstag*, sygn. 34/24/0/-/70.

⁵⁰ „Postęp” 1902, nr 25, s. 1.

⁵¹ Akt zgonu 145/1892 USC Książ Wielkopolski.

⁵² Miejscowość położona w Niemczech w kraju związkowym Brandenburgia w powiecie Uckermark. Natomiast ciekawostką jest to, że fotografię wykonano tzw. mokrą płytą kolodionową – metodą stosowaną od połowy XIX wieku. Napis na rewersie zdjęcia w wolnym tłumaczeniu: „Płyta jest przechowywana do ponownego zamówienia, a powiększenia mogą być dostarczone w dowolnym momencie”.

Do 1901 roku większość dzieci Augustyna usamodzielniało się, zakładając rodziny. On zaś zamieszkał w Piaskach z rodziną syna Romana. Roman, mieszkając jeszcze w Mchach (dominium), ożenił się w końcu listopada 1895 roku w Miłosławiu, odległym o około 30 kilometrów. Nie był wówczas jeszcze ani gościnnym, ani kupcem, jak z większym szacunkiem określano go w późniejszym czasie, lecz... piekarzem na wzór pierwotnej profesji ojca. Sam będąc pól sierotą, po śmierci matki wybrał sobie za żonę osobę z takim samym statusem rodzinnym, z tą tylko różnicą, że Pelagia Sierszulska straciła najpierw ojca, bo już w 1873 roku⁵³. Pelagia urodziła się 9 marca 1867 roku w Miłosławiu⁵⁴. Ojciec Mikołaj pochodził z rodziny rolniczej z Pogorzeli, a więc niedaleko od Koźmina, skąd wywodzą się Koteccy⁵⁵. W 1852 roku Mikołaj ożenił się z Konstancją Dąbkiewicz z Miłosławia, również z rodziny *civis agricola*⁵⁶. Być może Mikołaj trafił do Miłosławia w okolicznościach towarzyszących Wiośnie Ludów w 1848 roku. Zginęło tam wszakże wiele osób z różnych okolic Wielkopolski, też m.in. z Koźmina i Pleszewa⁵⁷. Przez 25 lat życia zajmował się oprócz rolnictwa pracą na rzecz właściciela tamtejszego pałacu i innych dóbr miłosławskich, Seweryna Mielżyńskiego h. Nowina (1804–1872), znanego patrioty, działacza politycznego i społecznego, którego tutaj szerzej przedstawiać nie trzeba⁵⁸. Mikołaj sprawował funkcję rzemieślnika zamkowego-klucznika. Pozostawił czterech synów i córkę Pelagię właśnie oraz... 400 talarów⁵⁹.

August Kotecki (1840–?). Ok. 1900 roku, Atelier Józef Stolski Poznań, Szeroka 20.
Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

⁵³ Akt zgonu 2/1873 parafia Miłosław, akt ślubu 30/1895 USC Miłosław (obwód miejski).

⁵⁴ Akt chrztu 34/1867 parafia Miłosław.

⁵⁵ Akt chrztu 35/1825 parafia Pogorzela. Nazwisko używane wówczas w Pogorzeli brzmiało też „Sierzchulski” – akt ślubu rodziców (Filip i Rozalia Kubacczaka) 15/1824 parafia Pogorzela (duplikaty AAP).

⁵⁶ Mieszczanin, rolnik. Akt ślubu 26/1852 parafia Miłosław. Wśród mieszczan miłosławskich nazwisko „Dąbkiewicz” występuje co najmniej od XVIII wieku. Zob. F. S k o r a c z e w s k i, *Materiały do historii Miłosławia*, Poznań 1910, s. 260, 363-365.

⁵⁷ *Op. cit.*, s. 108-115.

⁵⁸ Szerzej <https://www.csw2020.com.pl/biogram/seweryn-mielzynski/> [Dostęp: 21 września 2022 roku]. Jak wspominała w 1937 roku Pelagia Kotecka, w pałacu Mielżyńskich (po 1872 roku Kościelskich) odbywały się w formie konspiracyjnej uroczystości Pierwszej Komunii Świętej. Mógł to być rok 1880. Dzieci przystąpiły do komunii bez udziału rodziców. Dziewczynki nie były ubrane w białe sukienki, aby sprawa nie wyszła na jaw i aby nie narazić konspiratorów religijnych (księży, rodziców) na szykany ze strony pruskiej władzy. Wojskowe Biuro Historyczne, sygn. CAW Kotecka Pelagia Odrzuc 21.06.1938, dalej: CAW Kotecka Pelagia.

⁵⁹ Akt zgonu 2/1873 parafia Miłosław. Synowie: Ludwik, Władysław, Feliks, Jan. Część dzieci zmarła we wcześniejszych latach.

*Konstanca Sierszulska z Dąbkiewiczów (1834–1917).
Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej*

W mieszczańskim, patriotycznym otoczeniu z lat młodości Pelagii można upatrywać jej późniejszy znaczący wpływ na wychowanie dzieci w duchu walki o niepodległość Polski. Była, nie uprzedzając zbyt chronologii dziejów, fundamentem, opoką dla rodziny tak jak i jej matka Konstanca z Dąbkiewiczów⁶⁰.

*Roman Kotecki w mundurze armii pruskiej, ok. 1893 roku.
Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej*

⁶⁰ Tezę o udziale przedstawicieli rodzin Sierszulskich i Dąbkiewiczów w powstaniach 1831, 1848 i 1863 roku potwierdza Pelagia Kotecka, podając też, że pewien odłam rodziny był zmuszony do emigracji do Ameryki. Innym pozostawionym do rozwiązania wątkiem jest udział („wstąpienie”) krewnych syna Wacława (tym samym pozostałego rodzeństwa) do Legionów Polskich Marszałka Józefa Piłsudskiego. CAW Kotecka Pelagia.

Po kilku miesiącach po ślubie Roman i Pelagia Koteccy zamieszkali w miasteczku Piaski⁶¹, wówczas Sandberg koło Gostynia, lokowanego w 1775 roku pod nazwą Piaseczna Góra⁶².

Pelagia Kotecka z Sierszulskich. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Victoria” w Sandbergu

Już w ostatnich dekadach XIX wieku w Piaskach zaczęła wzrastać liczba mieszkańców narodowości polskiej ze stratą ludności niemieckiej i żydowskiej⁶³. Pociągało to za sobą również zmiany w strukturze własności rzemiosła, handlu i usług. W 1908 roku w polskich rękach były cztery oberże, z których jedną dzierżawili Koteccy reprezentowani przez nestora tej części rodu Romana Koteckiego⁶⁴.

Jako pierwsze dziecko, już w Piaskach, 3 marca 1897 roku urodził się Wacław. Za nim kolejno 12 sierpnia 1898 roku siostra Marianna Bronisława oraz trzech bracia: w 1900 – Ludwik, 1902 – Jan i 1906 – Roman⁶⁵. Niestety, co już wiemy, w 1909 roku skończyła się rodzinna idylla wraz ze śmiercią 17 marca w szpitalu w Marysinie męża i ojca pięciorga dzieci⁶⁶. Pelagia nie została jednak bez pomocy rodziny. Miała jako podporę, ale też być może jednocześnie wymagającą opieki, swoją siedemdziesięcioletnią matkę Konstancję. Nie wiadomo, czy już w tym niedobrym dla rodziny roku, czy dopiero w latach następnych, ale wsparciem służyła też bratanica Pelagii, Maria Białecka z Sierszulskich (1887-1917), córka Ludwika i Marii z Modrowskich z Miłosławia⁶⁷. Obydwie, babcia i wnuczka, zmarły w Piaskach w bardzo trudnym okresie I wojny światowej: pierwsza

⁶¹ Miało to miejsce najpóźniej we wrześniu 1896 roku, bo Roman Kotecki występuje już w tym miesiącu (w dalszych latach też) jako świadek na ślubie w miejscowym USC u przypadkowych osób wstępujących w związek małżeński. Był to sposób na przyciągnięcie klientów do swojej restauracji, co czyniła też konkurencja, np. Walenty Talarczak, ojciec przyszłego majora Marcina Talarczaka. Zob. np. akt ślubu 28/1896 USC Piaski.

⁶² P. Bauer, S. Jankowiak, *Zarys dziejów Piasków (Piasecznej Góry) 1775–1945*, Grabonóg 2002, s. 9 i 17.

⁶³ W połowie XIX wieku liczba ludności trzech wyznań (ewangelickie, judaistyczne, katolickie) równoważyła się, licząc po około 200 osób. A. Jerszyński, *Kilka uwag o Gminie Ewangelickiej w Piaskach (1775–1945)*, „Rocznik Gostyński” 2017, nr 4, s. 44.

⁶⁴ P. Bauer, S. Jankowiak, *op. cit.*, s. 49; Niedziela, *op. cit.*, s. 6. Jak podaje Jan Niedziela, Roman Kotecki wydzierżawił w 1897 roku od Luisa Paweła, bogatego żyda, restaurację usytuowaną w Rynku. Informacja ta jest jednak nieprawdopodobna, co wyjaśniono w dalszej części artykułu.

⁶⁵ Kolejno akty urodzenia USC Piaski: 170/1898, 172/1900, 147/1902 i 154/1906.

⁶⁶ Akt zgonu 29/1909 USC Piaski, akt zgonu 16/1909 parafia Strzelce Wielkie.

⁶⁷ Akt ślubu 16/1886 USC Miłosław i 12/1886 parafia Miłosław.

z nich w wieku 83 lat w maju, a druga – mając 30 lat w listopadzie 1917 roku⁶⁸. Wszystkie trzy osoby zmarłe w Piaskach zostały pochowane na cmentarzu parafialnym przy kościele w Strzelcach Wielkich⁶⁹.

Nagrobek Romana Koteckiego. Strzelce Wielkie. Źródło: zbiory Antoniego Jerszyńskiego

Inskrypcja nagrobna (Roman Kotecki) w powiększeniu. Źródło: zbiory Antoniego Jerszyńskiego

Nagrobek Marii Bialeckiej z Sierszulskich. Źródło: zbiory Antoniego Jerszyńskiego

⁶⁸ Akt zgonu 42/1917 i 94/1917 parafia Strzelce Wielkie.

⁶⁹ Nagrobki Romana Koteckiego i Marii Bialeckiej istniały jeszcze kilka lat temu (na zachowanych zdjęciach). Obecnie teren został zniwelowany, co jest efektem swoście pojmnowanego porządku – likwidowania nieopłaconych miejsc pochówku, a co istotniejsze, przy okazji usuwania wielu zabytkowych nagrobków i inskrypcji.

Okres zamieszkiwania w Piaskach do czasu śmierci Romana Koteckiego (ojca) był czasem rodzinnych odwiedzin, pewnie nie tylko z okazji chrztów dzieci, kiedy to przyjeżdżali tam co najmniej przedstawiciele z Miłosławia i okolic Pleszewa. Do Piasków na początku XX wieku można było dojechać już bez problemów pociągiem. Chrzestnymi Waława zostali jego żyjący jeszcze dziadkowie: Konstancja mieszkała w tym czasie w Miłosławiu, a Augustyn w Piaskach. Rodzicami chrzestnymi Marianny Bronisławy byli: Marcei Kierblewski z niedalekiego Zalesia koło Borku Wielkopolskiego i Marianna, żona Ludwika Sierszalskiego z Miłosławia (brata matki Waława). W następnych latach w Piaskach pojawiła się Marta Wiórek, żona organisty, wówczas zamieszkała w Parzynie koło Kobylej Góry. Nie zabrakło też Klarowiczów z Roszek koło Krotoszyna i innych członków rodziny z Miłosławia. Można przypuszczać, że po 1909 roku do Piasków przeprowadziła się babcia Konstancja z Dąbkiewiczów. Dziadek Augustyn wrócił jeszcze do zawodu piekarskiego, mieszkając w Zalesiu u Kierblewskich. Na tym fakcie kończy się znajomość jego losów⁷⁰.

*Karczma i inne ważne obiekty w Zalesiu oraz kościół parafialny w Strzelcach Wielkich – stan przed I wojną światową.
Źródło: zbiory gaso-gostyn.pl*

W takich okolicznościach zakończyło się dzieciństwo Waława Koteckiego uczęszczającego do szkoły elementarnej w Piaskach, którą ukończył w 1911 lub 1912 roku⁷¹. W okresie 1912–1913 odbywał praktyki budowlane w firmie Franciszka Polaszka w Gostyniu⁷². W nowym semestrze 1913/1914 roku rozpoczął naukę w rzemieślniczej szkole budowlanej w Poznaniu⁷³. Na tym jego edukacja zakończyła się, ponieważ 24 sierpnia 1914 roku został powołany do armii niemieckiej⁷⁴. Trafił, przypuszczalnie z racji miejsca pobytu w Poznaniu oraz wieku, do nowo powstałego

⁷⁰ Akt zgonu syna Romana 29/1909 USC Piaski.

⁷¹ Niektóre biogramy Waława Koteckiego (również majora Marcina Talarczaka) podają, że brał udział w strajku szkolnym. Strajku takiego nie potwierdza literatura historyczna dotycząca Piasków, a w szczególności tamtejszej szkoły. Zob. R. R u d z i ń s k i, *Dzieje szkół w Piaskach*, Piaski 2008, s. 5-17; J. P o p r a w a, *Strajki szkolne w gostyńskim w latach 1901-1906* <https://www.muzeum.gostyn.pl/HISTORIA%20POWIATU%20GOSTY%C5%83SKIEGO> [Dostęp: 10 grudnia 2022 roku]. Niemniej jednak mógł to być bierny opór ze strony niektórych dzieci polegający na milczącym udziale w lekcjach religii, jeśli prowadzone były w języku niemieckim. Za taką postawę groziła chłosta. CAW Kotecka Pelagia. Por. M. W o ź n i a k [w:] *Encyklopedia Konspiracji Wielkopolskiej 1939–1945*, Poznań 1998, s. 282.

⁷² Można w tym przypadku upatrywać znacznego oddziaływania właściciela firmy na Waława Koteckiego w duchu patriotycznym i niepodległościowym. Franciszek Polaszek (w Gostyniu od ok. 1901 roku) był czynnym działaczem polskich organizacji społecznych przed I wojną światową. W okresie 1918-1919 odegrał niepoślednią rolę w odzyskaniu niepodległości w rejonie gostyńskim. W okresie międzywojennym członek Stronnictwa Narodowego. Autorzy części biogramów przyjmują prawdopodobnie praktykę Waława Koteckiego w firmie Polaszka jako naukę w szkole budowlanej w Gostyniu. Szerzej: <https://www.muzeum.gostyn.pl/Gosty%C5%84ski%20S%C5%82ownik%20Biograficzny?idAkt=907> [Dostęp: 15 lutego 2023 roku].

⁷³ CAW Kotecki W. AP.

⁷⁴ Zarówno w przywoływanych, jak i w wielu innych publikacjach podaje się, że Waław Kotecki uczęszczał do gimnazjum w Gostyniu oraz że w Poznaniu rozpoczął naukę w 1915 roku. Sam zainteresowany w dokumentacji wojskowej nie potwierdza okresu nauki w Gostyniu, nazywa siebie praktykantem budowniczym, a nawet studentem, ale istnieje luka czasowa pomiędzy 1911/1912, czyli po hipotetycznym roku ukończeniu szkoły elementarnej, a rokiem 1913. Lukę tę wypełnia i potwierdza praktykę w Gostyniu informacja matki Pelagii. Czytamy też o „rozzucaniu ulotek prze-

37 Rezerwowego Pułku Piechoty, którego sztab znajdował się w tym mieście, a poszczególne bataliony w Środzie Wielkopolskiej, Śremie i Rawiczu⁷⁵. W garnizonie pełnił służbę do 17 kwietnia 1916 roku. W tym czasie (28 września 1915 roku) awansował do stopnia gefrajtera (odpowiednik starszego szeregowca). Pełnił też funkcję pisarza. W „drugim etapie” wojny, od kwietnia 1916 do lipca 1918 roku był w dyspozycji 50 Dywizji Piechoty na froncie zachodnim⁷⁶. Brał udział w walkach i bitwach m.in. pod Verdun, w Argonnach – Las Argoński (pasmo wzgórz), na terenie Szampanii, w działaniach wojennych nad rzeką Sommą i Marną z wyjątkiem stycznia i lutego 1918 roku, kiedy przebywał poza frontem. Na podstawie przesłanych do rodziny w Piaskach pozdrowień wiemy, że przebywał w Belgii w miejscowości Maçon lez (koło) Chimay w Walonii na odpoczynku. Na czym polegał ów odpoczynek? Pewnie na udziale w zimowych leżach części wojsk niemieckich. Przypuszczalnie to tam nabył słabą znajomość języka francuskiego (o czym pisał w swoich dokumentach wojskowych) oraz być może przyszłe zainteresowanie warzeniem piwa, z którego słynie Chimay.

*Bronisława i Waclaw Koteccy. Pierwsza Komunia Święta. Piaski. Atelier Stanisław Talarcki.
Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej*

W czasie przydziału do kompanii saperów (Pionier-Kompanie Nr. 100) otrzymał awans do stopnia podoficera – unteroffziera (odpowiednik kaprała) 22 lipca 1916 roku. Został odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy. Ostatni, schyłkowy etap w wojsku niemieckim to okres od początku sierpnia 1918 roku do czasu zwolnienia ze służby. Obejmował on pobyt w szpitalu (od 6 sierpnia do 2 października w bliżej niezidentyfikowanej miejscowości Reichenbach – w grę wchodzi trzy różne miasta) oraz dalszą służbę wojskową w zapasowym 15 Pułku Piechoty⁷⁷ od 3 października, z którym trafił na front zachodni 5 listopada na kilka dni przed zakończeniem działań wojennych,

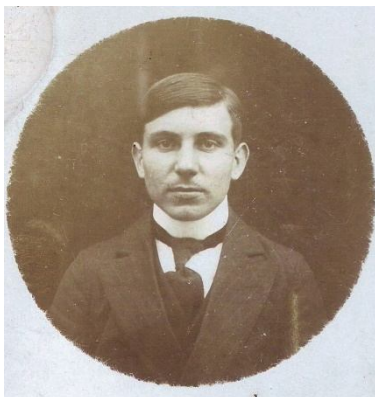
ciw-niemieckich i przeciw-żydowskich” jako o formie walki gospodarczej. Wyjaśnijmy, że w latach 1910–1919 istniała w Gostyniu Wyższa Szkoła Miejska dla Dziewcząt i Chłopców (szkoła niemiecka, w której uczyły się też dzieci polskie i żydowskie). Nie miała ona charakteru szkoły średniej, lecz *Reform-Progymnasium*, czyli przygotowawczą do nauki w wyższych klasach gimnazjalnych. Rok 1915, jako ostatni rok nauki w Poznaniu, podawany był w publikacjach pomyłkowo, bo w tym czasie odbywał już służbę wojskową. Zob. M. W o ź n i a k, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa–Poznań 1981, s. 364-365 [dalej: WSB]; CAW Kotecka Pelagia; E. Skorupska, *Początki szkolnictwa średniego w Gostyniu*, [w:] *Wszyscy jesteścieśmy jednością*, Gostyń 2010, s. 7 i 13.

⁷⁵ https://genwiki.genealogy.net/RIP_37 [Dostęp: 15 września 2022 roku].

⁷⁶ Zob. szlak bojowy [https://de.wikipedia.org/wiki/50._Infanterie-Division_\(Deutsches_Kaiserreich\)](https://de.wikipedia.org/wiki/50._Infanterie-Division_(Deutsches_Kaiserreich)), [Dostęp: 15 września 2022 roku].

⁷⁷ https://genwiki.genealogy.net/RIP_15#Ersatz-Batalion_zum_Ersten_Weltkrieg [Dostęp: 15 września 2022 roku].

skąd został zdemobilizowany 14 listopada⁷⁸. Waław Kotecki podaje też w jednym z dokumentów datę 24 listopada, jednak wydaje się to omyłką⁷⁹.

Waław Kotecki. Lata młdzieńcze. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Ludwik Kotecki. Lata młdzieńcze. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Bezpośrednio po powrocie do Piasków Waław włączył się w nurt działań niepodległościowych. Wkrótce stał się jedną w pierwszoplanowych postaci przygotowujących mieszkańców Piasków i okolic do podjęcia walki o wyzwolenie. Został członkiem Rady Robotniczo-Żołnierskiej, do której przystąpienie – 12 lub 13 listopada – formalnie określone jest przedwcześnie w stosunku do daty zakończenia służby w wojsku niemieckim (14 listopada)⁸⁰. Poprzez reaktywowane Towa-

⁷⁸ Demobilizacja według zainteresowanego czy dezercja, jak chce legenda, oraz matka i brat Ludwik lub różne opracowania. Zob. np. E. Ja k u b e k, *Ostrowski ośrodek Armii Krajowej*, Ostrów Wielkopolski 2005, s. 77; tenże, *Czasy walki honoru i pamięci. Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Oddział w Ostrowie Wielkopolskim*, Ostrów Wielkopolski 2009, s.118; K. Niełacny, J. Niełacna, *...i śpiewali bolszewikom, że się ich nie boją, nic a nic!!!: Żołnierze powiatu odolanowskiego i ostrowskiego w wojnie o granice na wschodzie Polski w latach 1918–1921*, Ostrów Wielkopolski 2020, s. 169-170; CAW Kotecka Pelagia.

⁷⁹ CAW Kotecki W. AP.

⁸⁰ Rozszerzając nieco ten wątek, można dodać, że według relacji matki zdezerterował z armii pruskiej w 1918 roku (daty nie podano). Ukrywał się m.in. w domu rodzinnym, ale z uwagi na częste rewizje przeprowadzane przez żandarmerów, musiał opuścić dom. „W pierwszej połowie listopada 1918 r. powrócił [...] z wojny...”. Zapisy te są nie do końca jasne i spójne. Życiorys Waława o pewien epizod uzupełnia też brat Ludwik, dodając przeprowadzoną akcję dy-

rzystwo Gimnastyczne „Sokół” podjął się szkoleń wojskowych z powracającymi z wojny głównie młodymi ludźmi w większości w stopniu szeregowych i osobami przedpoborowymi. 17 listopada został dokooptowany do Powiatowej Rady Ludowej w Gostyniu⁸¹. Działał aktywnie w zakresie organizacji oraz zdobycia broni i amunicji dla powstających i ćwiczących oddziałów. Karabiny i amunicję w znacznej ilości przywieziono do Piasków z koszar w Jarocinie i Krotoszynie, w czym w każdym przypadku miał swój udział⁸². Przejmowanie władzy lokalnej w Piaskach miało jednak bardziej charakter ewolucyjny niż rewolucyjny pomimo znacznego oporu głównie ze strony pruskiego burmistrza Ernesta Kliema, który pozostał nim do 30 listopada 1920 roku.

Wacław Kotecki. Armia pruska. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Wacław Kotecki. Belgia: styczeń–luty 1918 roku. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

wersyjną na dworcu kolejowym w Kolonii mającą na celu zablokowanie przejazdu pociągu wojskowego na front. CAW Kotecka Pelagia. Wojskowe Biuro Historyczne, sygn. CAW Kotecki Ludwik Odrzuc 25.06.1938, dalej CAW Kotecki Ludwik.

⁸¹ S. J a n k o w i a k, *Ziemia gostyńska u progu niepodległości. Wyzwolenie*, [w:] S. J a n k o w i a k i P. B a u e r, *Ziemia gostyńska w powstaniu wielkopolskim 1918–1919*, Gostyń 1989, s. 38 i 40.

⁸² CAW Kotecka Pelagia. Niektórzy autorzy (Niedziela, *op. cit.*, s. 20) podają Ostrów zamiast Jarocina. Broń i amunicja zostały zmagazynowane według wymienionego autora w pomieszczeniach gospodarczych p. Radoły, a matka Wacława Koteckiego podpisuje się pod wersją ukrycia broni (a przynajmniej jej części) w ich mieszkaniu. Tu dygresja ogólna – w zależności od autora wniosków odnaczeniowych większość z nich uwypukla głównie swoje zasługi. Czytając akta dotyczące Koteckich, nie napotyka się lub znajduje się bardzo mało wzmianek o Antonim Sobeckim, pierwszym u zarania powstania dowódcy tzw. kompanii piaskowskiej. Antoni Sobecki, myląc imię Wacława z imieniem jego ojca Romana, rozpoczęcie ćwiczeń wojskowych, które potem nazwać można przygotowawczymi do powstania wielkopolskiego w rejonie Piasków, sytuuje z datą ich rozpoczęcia po 9 grudnia 1918 roku, tj. po swoim powrocie z wojny. Zob. R. K o ł o d z i e j c z a k, *Antoni Sobecki...*, s. 72-73.

Nie od rzeczy będzie wspomnieć, że na czele kilkuosobowego oddziału ochotników w listopadzie 1918 roku Waław Kotecki udał się do Pogorzeli z pomocą zorganizowania tam Rady Robotniczo-Żołnierskiej⁸³. Waław Arendt, kierownik szkoły w Piaskach, opisując ten epizod w 1932 roku, nie podał daty zdarzenia, a wiemy, że Rada Żołnierska w Pogorzeli powstała już 14 listopada 1918 roku. Co prawda w Pogorzeli byli też wśród Polaków przeciwnicy zbrojnej walki o wyzwolenie. Na dodatek ówczesny niemiecki burmistrz w Pogorzeli, nie chcąc dopuścić Polaków do władzy, sprowadził z Krotoszyna mały dziewięcioosobowy oddział wojskowy, który jednak nic nie zdziałał, bo został pojmany i przekazany do Koźmina⁸⁴. Odnosi się wrażenie, że międzywojenni autorzy z Piasków nie bardzo trzymali się chronologii miejscowych wydarzeń przedpowstańczych z listopada 1918 roku. Oparte w dużej części na wspomnieniach wymagają weryfikacji i ostrożności w przyjmowaniu przedstawionych tam faktów⁸⁵. Przypisywanie tego czynu dowódczego kapralowi Waławowi Koteckiemu jest jednak wielce prawdopodobne, biorąc pod uwagę jego aktywność i odwagę.

Pod dowództwem sierżanta Antoniego Sobeckiego został wyznaczony, obok sierżanta Marcina Talarczaka, na dowódcę jednego z dwóch plutonów kompanii piaskowskiej w stopniu kaprała. Był wtorek 7 stycznia 1919 roku⁸⁶. Oddziały piaskowskie dołączyły do innych grup powstańczych organizujących się w Gostyniu, by wyruszyć jeszcze tego samego dnia w rejon koncentracji w okolicy Ponieca⁸⁷. Tak rozpoczął się powstańczy szlak bojowy Waława Koteckiego i jego brata Ludwika. Natomiast brat Jan brał udział w powstaniu na terenie Poznania od 4 stycznia 1919 roku. Najmłodszy Roman pozostał z matką w domu z uwagi na swój wiek. Trzej bracia Koteccy praktycznie do Piasków już nigdy na stałe nie powrócili. Zostaliśmy jednak w Piaskach jeszcze do zakończenia wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku.

Waław od początku powstania odznaczał się odwagą osobistą, sprytem organizacyjnym i doświadczeniem wojskowym wyniesionym z armii „Wilusia”, jak potocznie z pewnym przekąsem nazywano ostatniego monarchę Cesarstwa Niemieckiego. Szybko został awansowany do stopnia sierżanta, praktycznie w ciągu tygodnia od rozpoczęcia działań powstańczych, bo 15 stycznia. Następny awans, już na pierwszy stopień oficerski, miał miejsce 28 kwietnia 1919 roku⁸⁸. Wcześniej, bo 8 marca 1919 roku, w Dowództwie Garnizonu w Poznaniu zdał egzamin oficerski. W ten sposób uhonorowano jego odwagę i dostrzeżono odpowiednie walory dowódcze. W pierwszych miesiącach walk 1919 roku do korpusu oficerskiego trafiała z konieczności dość liczna grupa podoficerów z byłej armii niemieckiej, aby uzupełnić braki kadrowe⁸⁹. Awans Waława Koteckiego nie był więc nadzwyczajnym przypadkiem, ale zasługuje na podkreślenie. Jakie wydarzenia kryją się za tymi nominacjami na wyższy stopień wojskowy? Było ich co najmniej kilka, nie licząc codziennych trudów i niebezpieczeństw na powstańczym froncie. Do najbardziej spektakularnego należy zadanie przez oddział Waława Koteckiego dużych strat osobowych Niemcom atakującym 22 stycznia miejscowość Robczysko pod Pawłowicami⁹⁰. Za wykazaną w tym przypadku odwagę,

⁸³ Szerzej: W. A r e n d t, *Udział Piasków w powstaniu wielkopolskim*, „Kronika Gostyńska” 1932, t. 4, nr 8 s. 139-149.

⁸⁴ E. B u s z a, *Udział miasta Pogorzeli w powstaniu wielkopolskim 1918–1920*, Pogorzela 1938, s. 7.

⁸⁵ Znajdujące się w Muzeum w Gostyniu okazjonalne opisy z lat 1926 i 1933 burmistrza Piasków Jana Trafankowskiego *Historia przewrotu w Piaskach* zawierają kilka nieścisłości m.in. dotyczących Waława Koteckiego, jak np. w sprawie stopnia wojskowego w 1926 roku („obecnie porucznik zdaje się w Ostrowie” zamiast kapitan i już nie w Ostrowie), zasług w sprawie organizowania broni dla oddziałów w Piaskach w listopadzie i grudniu 1918 roku. Świadczą o tym chociażby późniejsze poprawki w maszynopisach, szczególnie z 1926 roku. Muzeum w Gostyniu, *Kronika miasta Piaski 1922-1939*, sygn. 314.

⁸⁶ Jak wiadomo, początkiem powstania wielkopolskiego były walki na ulicach Poznania 27 grudnia 1918 roku. Natomiast w Piaskach ten dzień liczony jest od 7 stycznia, chociaż często podaje się datę 6 stycznia. Dokładny przebieg walk na froncie południowo-zachodnim nie został tutaj przedstawiony. Polecić można w to miejsce różne opracowania na ten temat, np. E. Ś l i w i Ń s k i, *Południowo-zachodnia Wielkopolska w powstaniu 1918/1919 roku*, Leszno 2019. Wersja elektroniczna: <https://www.archiwum.leszno.pl> [Dostęp: 24 września 2022 roku].

⁸⁷ P. B a u e r, *Orężny czyn społeczeństwa polskiego ziemi gostyńskiej w 1919 r.*, [w:] S. J a n k o w i a k i P. B a u e r, *op. cit.*, s. 63.

⁸⁸ Dekret nr 44 NRL [Naczelnej Rady Ludowej] z 28 kwietnia 1919 roku, „Tygodnik Urzędowy” 1919, nr 10, s. 38.

⁸⁹ Na temat problemów awansowych dotyczących kadry oficerskiej z byłego zaboru pruskiego zob. B. K r u s z y Ń s k i, *Kariery oficerów w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2011, w szczególności s. 58-59 i 82.

⁹⁰ „Orędownik Gostyński” 1919, nr 23 z 29 stycznia; E. Ś l i w i Ń s k i, *Południowo-zachodnia...*, *op. cit.*, s. 67.

waleczność i skuteczność dowódczą otrzymał jeszcze w warunkach polowych pochwałą od głównego dowództwa, a w 1921 roku Krzyżem Walecznych⁹¹. Nie wszystkie akcje miały pozytywny efekt. Kilka dni wcześniej przed 22 stycznia 1919 roku nastąpiło załamanie podczas natarcia na Niemców, co miało miejsce pod Waszkowem⁹². Dopisać tutaj należy też udział Wacława Koteckiego w rokowaniach z Niemcami (atutem była m.in. dobra znajomość w mowie i piśmie języka niemieckiego) w sprawie linii rozejmowej na odcinku poniecko-pawłowickim, która ostatecznie została ustalona 24 lutego⁹³. Zdarzył się też Wacławowi przypadek niesubordynacji. 14 maja 1919 roku opuścił bez pozwolenia dowódcy tymczasową kwaterę, za co został ukarany naganą. Jaki był powód tego przypadku – nie wiadomo. Może maj i młodość oraz pewne rozluźnienie dyscypliny w szeregach powstańczych?

Wacław Kotecki. 6 Pułk Strzelców Wielkopolskich. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Od 7 stycznia do 28 kwietnia 1919 roku był dowódcą plutonu, ale w tym okresie, tj. od 15 stycznia do 27 lutego, pełnił też obowiązki zastępcy dowódcy kompanii. Od 29 kwietnia 1919 roku do 31 stycznia następnego roku dowodził 2 kompanią ckm II batalionu 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich powstałego na bazie „Grupy Leszno”⁹⁴. Od 7 stycznia 6 Pułk został przemianowany na 60 Pułk Piechoty Wielkopolskiej⁹⁵. Następnie w lutym i marcu 1920 roku odbył w Ostrowi Mazowieckiej kurs w Centralnej Szkole Karabinów Maszynowych⁹⁶. Po ukończeniu trafił na front bolszewicki na Ukrainie. Brał udział w ofensywie na Kijów, kontrofensywie na Berezynę. Został lekko ranny w rękę na skutek postrzału. W lipcu, w okresie odwrotu na froncie, zachorował na dyzen-

⁹¹ Wojskowe Biuro Historyczne, sygn. CAW Kotecki Wacław KW 55/K-3269; Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych l. 1982 z 1921, „Dziennik Personalny” 1921, nr 38, s. 1428. M.in. E. Jakubek w cytowanych publikacjach podaje, że Krzyżem Walecznych był odznaczony trzykrotnie, co nie znajduje potwierdzenia w innych źródłach.

⁹² Szerzej: P. Bauer, *op. cit.*, s. 73, 75-76.

⁹³ *Ibidem*, s. 80; E. Śliwiński, *Ibidem*, s. 75.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 84. Autor podaje, że wg stanu na 15 marca 1919 roku była to 1 kompania ckm w ramach I batalionu z dowódcą ppor. Józefem Wróblewskim.

⁹⁵ Szerzej o historii pułku zob. Z. Jagodziński, *60 Pułk Piechoty Wielkopolskiej*, Ostrów Wielkopolski 2016; S. Jankowa i P. Bauer, *Ziemia gostyńska w powstaniu wielkopolskim 1918–1919*, Gostyń 1989; B. Smoleń, *Zarys historii wojennej Pułków Polskich 1918–1920, 60 Pułk Piechoty*, Warszawa 1930; D. Dominik – Stawicki, *60 Pułk Piechoty Wielkopolskiej w krótkim zarysie historycznym widziany przez pryzmat rodzinnych wspomnień i pamiątek*, „Rocznik Ostrowskiego Towarzystwa Genealogicznego” 2022, nr 17, s. 48-89; E. Śliwiński, *60 Pułk Piechoty Wielkopolskiej w wojnie polsko-sowieckiej 1919-1920*, „Rocznik Gostyński” 2021, nr 8, s. 139-171; G. Wojciechowski, *Odcinek „Poniec” frontu południowo-zachodniego powstania wielkopolskiego 1918/1919*, „Rocznik Gostyński” 2019, nr 6, s. 125-165.

⁹⁶ CAW Kotecki W. AP; Zob. też wzmiankę o szkole: http://www.twierdzadeblin.cal24.pl/lata_1917.php [Dostęp: 21 września 2022 roku].

terię, po czym 18 lipca trafił do szpitala w Poznaniu⁹⁷. Po rekonwalescencji 27 sierpnia został skierowany do batalionu zapasowego, ale na własną prośbę po dwóch tygodniach wrócił do tej samej kompanii. Od 1 grudnia 1920 do 23 kwietnia 1921 roku uczestniczył w Kursie Aplikacyjnym oficerów piechoty (dowódców kompanii) w Rembertowie, który ukończył z 63 lokatą na 70 możliwych z pozytywną opinią dowódcy kursu. Wcześniej, bo 25 listopada, został awansowany do stopnia porucznika, czyli awans ten nie był wynikiem ukończenia kursu, o czym informują niektóre biogramy, a raczej preludium do jego rozpoczęcia⁹⁸. Awans przyznany został ze starszeństwem od 1 kwietnia 1920 roku⁹⁹. Po zakończeniu kursu w Rembertowie rozpoczął służbę w 60 Pułku Piechoty w Ostrowie.

Grupa powstańców z 2 kompanii 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich w Pawłowicach.
Wacław Kotecki – pierwszy z lewej strony na dole zdjęcia. Źródło: zbiory APL, ZBoWiD w Lesznie, sygn. 11454

Podporucznik Wacław Kotecki. Źródło: zbiory Magdaleny Degórskiej

⁹⁷ Kilka dni wcześniej na tę samą chorobę zmarł jego dowódca (czyli dowódca II batalionu) por. Józef Wróblewski. Zob. G. W o j c i e c h o w s k i, *op. cit.*, s. 154.

⁹⁸ Np. M. M a j e w s k a, *Sławni Piaskowianie. Major Wacław Kotecki*, „Gazeta Gostyńska” 1994, nr 10, s. 39 oraz bibliografia tam wymieniona. Trzeba jednak dodać, że autorka w podanych źródłach dostrzegła błędy, ale nie sprecyzowała ich w tekście.

⁹⁹ Ministerstwo Spraw Wojskowych, „Dziennik Personalny” 1920, nr 40, s. 1357 i 1360. W „Roczniku Oficerskim” 1923, s. 422 i 425 pomyłkowo zostało zapisane starszeństwo od 1 czerwca 1919 roku, co cytują niektóre strony internetowe. Zob. Wikipedia oraz <https://www.o.pisz.pl>, Wacław_Kotecki [Dostęp: 25 września 2022 roku].

Wojskowe czy wojenne życiorysy dwóch młodszych braci Wacława, Ludwika i Jana są nieco skromniejsze, chociażby z uwagi na brak służby żołnierskiej (pruskiej) przed powstaniem wielkopolskim w przypadku tego ostatniego i krótsze okresy po jego zakończeniu. Nie pozostawili oni też szerszych, kompleksowych, własnoręcznie napisanych życiorysów i wspomnień. Zanim jednak zostaną szerzej przedstawieni w kolejności urodzenia, trzeba poświęcić kilka słów o ich jedynej siostrze, Mariannie Bronisławie, urodzonej 12 sierpnia 1898 roku¹⁰⁰. Z racji płci nie brała ona bezpośredniego udziału w powstaniu wielkopolskim, ale znalazła się w gronie osób, które wspomagały walczących. Razem zapewne z matką Pelagią była w gronie kobiet szyjących ubrania (lub przynajmniej fragmenty umundurowania) dla przyszłych powstańców¹⁰¹.

Ludwik Kotecki urodził się 4 sierpnia 1900 roku. Ukończył siedmioklasową szkołę powszechną w Piaskach oraz odbył trzyletni staż kupiecki w Lesznie, gdzie należał także do różnych polskich towarzystw o charakterze narodowym i niepodległościowym¹⁰². Nie minęło mu jeszcze 18 lat życia, kiedy upomniała się o niego armia niemiecka, 14 czerwca 1918 roku bowiem trafił do 46 Pułku Piechoty (1 Dolnośląski)¹⁰³ w ramach batalionu zapasowego na poligon w Biedrusku¹⁰⁴. Ciekawostką jest, że przez kilka miesięcy dekował się, korzystając z pomocy brata Wacława i... pieniędzy matki. Przez dekowanie można rozumieć podejmowanie działań mających na celu uniknięcie wysłania na front. W październiku (lub listopadzie) wstąpił do Rady Żołnierskiej, następnie zdezerterował z wojska i ukrywał się w domu matki w Piaskach¹⁰⁵. Miał już ukończone 18 lat w chwili, kiedy polscy mieszkańcy Piasków zaczęli działania mające na celu przejęcie władzy od Niemców. Od początku grudnia 1918 roku pełnił ochotniczo służbę w Straży Ludowej¹⁰⁶, a od 7 stycznia 1919 roku walczył w oddziałach powstańczych zwanych później „Grupą Leszno”. Po zakończeniu powstania pozostał w Wojsku Polskim. Odbył szkolenie w Podoficerskiej Szkole Piechoty w Biedrusku. Na początku stycznia 1920 roku awansował do stopnia starszego szeregowego, a 9 maja został kapralem z rozkazu dowódcy batalionu zapasowego 60 Pułku Piechoty. W wojnie bolszewickiej brał udział w ramach 157 Pułku Piechoty. 8 marca 1922 roku został przeniesiony do 281 (81) Pułku Piechoty (Litwa Środkowa)¹⁰⁷, z którego został zwolniony do rezerwy w 1922 roku w stopniu kaprała¹⁰⁸. Rodzina oczekiwała na niego już w Ostrowie.

Młodszy o 5 lat od Wacława brat Jan otrzymał takie imię z uwagi na dzień urodzenia, czyli 24 czerwca, a nie po przodkach lub rodzicach chrzestnych, Ludwiku Sierszulskim i Pelagii Klarowicz¹⁰⁹. Taką zasadę przyjmowała często ówczesna tradycja katolicka. Ledwo co rozpoczął naukę w szkole elementarnej w Piaskach, zmarł jego ojciec. Po ukończeniu tamtejszej szkoły przez trzy

¹⁰⁰ Akt chrztu 161/1898 parafia Strzelce Wielkie.

¹⁰¹ Zob. J. N i e d z i e l a, *op. cit.*, s. 21; D. J o n a k, *Uczestnicy walk narodowowyzwoleńczych z lat 1918–1939 z powiatu ostrowskiego (w obecnych granicach)*, Lewków 2021, s. 191. Pelagia Kotecka została ujęta w wykazie uczestników walk narodo-wyzwoleńczych z lat 1918–1939 z powiatu ostrowskiego, łącznie z synem Ludwikiem i Wacławem; CAW Kotecka Pelagia.

¹⁰² Prawdopodobnie chodzi m.in. o Katolickie Towarzystwo Młodzieży Męskiej w Lesznie. Wszystkich organizacji Ludwik Kotecki nie wymienia. Zob. <https://bliskopolski.pl/ludzie/pawel-steinmetz/> [dostęp: 19.02.2023].

¹⁰³ Infanterie-Regiment „Graf Kirchbach” (1 Niederschlesisches) Nr. 46, https://wiki.genealogy.net/IR_46 [dostęp: 23.02.2023]. Ludwik Kotecki wpisał do akt odznaczeniowych 46 batalion zapasowy, co jest pewną nieścisłością. Do 1914 roku pułk stacjonował w Poznaniu (bez III batalionu we Wrześni) i tam też w czasie wojny ulokowano jego batalion zapasowy.

¹⁰⁴ Poligon w Biedrusku zob. m.in. <https://cyryl.poznan.pl>, <http://zhw.amu.edu.pl/2014/01/film-dokumentalny-o-obozie-cwiczen-w-biedrusku/> [Dostęp: 19 lutego 2023 roku].

¹⁰⁵ Powstanie Rady Robotniczej i Żołnierskiej datuje się w Piaskach na połowę listopada 1918 roku, wobec tego trudno przyjąć automatycznie taką chronologię następujących po sobie wydarzeń. CAW Kotecki Ludwik.

¹⁰⁶ Do połowy grudnia 1918 roku Straż Obywatelska w powiecie gostyńskim: P. K. M a r s z a ł e k, *Powstanie i rozwój organizacyjny polskich formacji policyjnych w południowo-zachodniej Wielkopolsce w latach 1918–1922*, „Studia Lubuskie: Prace Instytutu Prawa i Administracji Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie” 2008, s. 17–19.

¹⁰⁷ CAW Ludwik Kotecki. Raczej chodzi o 81 Pułk Piechoty Grodzieńskiej, a w dokumentach odznaczeniowych nastąpiła pomyłka w numeracji. Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/81_Pu%C5%82k_Strzelc%C3%B3w_Grodzie%C5%84skich [Dostęp: 20 lutego 2023 roku].

¹⁰⁸ <http://powstancy-wielkopolscy.pl/search> [Dostęp: 2 października 2022 roku].

¹⁰⁹ Akt chrztu 132/1902 parafia Strzelce Wielkie.

lata uczył się w szkole handlowej w Grodzisku¹¹⁰. Także tam z bronią w ręku odbywał ćwiczenia w organizacji sokolniczej, należał do Rady Robotniczo-Żołnierskiej, pełnił służbę na dworcu kolejowym. Przypuszczalnie korzystając z transportu kolejowego, na początku stycznia 1919 roku znalazł się w Poznaniu. Tam ochotniczo 4 stycznia wstąpił w szeregi powstańcze (od 19 stycznia 1 Pułk Strzelców Wielkopolskich¹¹¹), a po dwóch dniach brał udział w krótkiej zwycięskiej walce o niemieckie lotnisko w Ławicy pod Poznaniem. Wiemy, że w lipcu 1920 roku brał udział jako ochotnik skierowany tam przez Dowództwo Okręgu Korpusu w Grudziądzu¹¹² w plebiscycie na Warmii i Mazurach, z czym związany był kilkutygodniowy areszt w więzieniu w Iławie. Według odpisu z książeczki wojskowej od 1 sierpnia 1920 roku służbę wojskową odbywał w 157, 101 i 57 Pułku Piechoty, skąd 23 listopada został urlopowany, po czym zamieszkał w Ostrowie „u matki i pomagał jej”.

Ponownie do czynnej służby wojskowej został powołany 4 grudnia 1923 roku do 7 Pułku Artylerii Ciężkiej. Urlopowany 31 sierpnia 1924 roku, następnie przeniesiony został w stopniu kaprała 1 listopada 1925 roku do rezerwy¹¹³. To kolejny krok w kierunku Gniezna. Należy jednak dodać, że akta zbawidowskie nie zawierają kilku innych informacji i nieco różnią się od tych, które znalazły się we wniosku odznaczeniowym o przyznanie Krzyża Niepodległości z 1933 roku (nawiasem mówiąc, wniosek został w 1936 roku odrzucony¹¹⁴). Chodzi w szczególności o okres od 17 marca do 14 maja 1919 roku, kiedy to brał udział w walkach pod Gródkiem Jagiellońskim, Sądową Wiśnią (Wiszną), Lwowem, Glinną (Glinne), Sołonką, Zasiøkami Lubrzyckimi (dosłownie według tej nazwy ostatniej miejscowości nie odnaleziono) i w ofensywie w Galicji, czyli we fragmencie, etapie wojny polsko-ukraińskiej 1918–1919. Stąd prawdopodobnie wpis dotyczący posiadanych odznaczeń „Orlęta”. Brak jednak innego potwierdzenia otrzymania odznaki pamiątkowej „Orlęta”.

Ostatni syn Romana i Pelagii Koteckich – Roman, który urodził się w Piaskach 28 lipca 1906 roku, był zbyt młody, aby brać udział w powstaniu wielkopolskim. Okres dzieciństwa i wchodzenia w wiek młodzieńczy to czas szkolny, a od trzeciego roku życia czas bez opieki ojcowskiej. Razem z matką i siostrą Bronisławą nowy etap życia rozpoczął, przeprowadzając się do Ostrowa. Czy z żalem opuszczał miejsce swojego urodzenia, gdzie pozostawiał swoich kolegów? Prawdopodobnie ukończył szkołę powszechną jeszcze w Piaskach. Nie wiadomo, czy podjął dalszą naukę, by podawać w przyszłości swój status zawodowy jako kupiec, czy też wynikało to z charakteru jego pracy zawodowej.

Piaski ok. 1907-1914. Hotel Victoria R. Kotecki. Źródło: zbiory Magdaleny Degórskiej

¹¹⁰ Prawdopodobnie chodzi o Wyższą Szkołę dla Chłopców powstałą w 1889 roku na bazie wcześniej istniejącego gimnazjum. Była to szkoła z językiem niemieckim. Po uzyskaniu niepodległości w 1919 roku szkoła przeszła pod zarząd polski. Powrócił w nauczaniu język polski. Obecnie w tym budynku znajduje się Liceum im. Juliusza Słowackiego. Szerzej https://logw.pl/arch/logw_pl/historia/index.html [Dostęp: 16 listopada 2022 roku]. Rodzina nie przekazała na temat szkoły żadnej wiadomości. Powód – brak dokumentów, które zaginęły w czasie II wojny światowej.

¹¹¹ <https://pw.ipn.gov.pl/pwi/historia/oddzialy-powstancze/8611,Piechota-Wojsk-Wielkopolskich.html?poz=1> [Dostęp: 12 października 2022 roku].

¹¹² Chodzi o Dowództwo Okręgu Korpusu „Pomorze” przemianowane w 1921 roku w D.O.K. Nr VIII, którego siedziba była kilkakrotnie zmieniana.

¹¹³ Archiwum Państwowe w Poznaniu: *Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu*, sygn. 53/1415/0/2.25/432, dalej: APP, ZBoWiD – Jan Kotecki.

¹¹⁴ Wojskowe Biuro Historyczne, sygn. CAW Kotecki Jan Odrzuc 02.04.1936, dalej: CAW Kotecki Jan.

Status materialny Koteckich w Piaskach nie był najgorszy w porównaniu do innych polskich rodzin tam zamieszkujących z uwagi na profesję ojca, którego kwalifikowano jako karczmarza, gościnnego, kupca i hotelistę (tego ostatniego, celnego określenia użył syn Wacław w dokumentacji wojskowej). Roman Kotecki (senior) znalazł się też w gronie znaczących obywateli Sandbergu (Niemców, Polaków i Żydów) jako założyciel Ochotniczej Straży Pożarnej w 1901 roku¹¹⁵.

Wielkiego wysiłku ze strony Pelagii wymagało przejęcie i prowadzenie interesu po zmarłym mężu. Dziś nazwalibyśmy to prowadzeniem działalności gospodarczej. Analiza dokumentów podatkowych i innych miasta Piaski (Sandberg) z tego okresu pozwala na wysunięcie wniosku, że miejscem, gdzie prowadzono ową działalność, był obecny dom przy ul. Warszawskiej 1 na rogu z ulicą Poznańską. Ówczesnie, czyli z czasów dzierżawy przez Koteckich, własność Niemca Rudolfa Langnera (1862-1925)¹¹⁶. Ostatecznie potwierdza to fotografia budynku z dumnie brzmiącym napisem na elewacji pomiędzy parterem a pierwszym piętrem: Hotel Victoria R. Kotecki¹¹⁷. Pelagia Kotecka figuruje w zestawieniach podatkowych włącznie do 1919 roku¹¹⁸. Z faktów tych wynika, że przeprowadzka do Ostrowa nastąpiła prawdopodobnie w 1920 roku, ewentualnie tuż przed zakończeniem 1919 roku. Dlaczego Pelagia podjęła decyzję o wyprowadzce z Piasków? Miejscowość tę po wojnie opuszczali Niemcy i Żydzi z przyczyn politycznych i ekonomicznych oraz niektórzy Polacy z nowymi pomysłami na ułożenie sobie życia w innych lokalizacjach. Do nich zaliczała się Pelagia Kotecka. Liczba mieszkańców w Piaskach po dwóch latach od zakończenia wojny zwiększyła się (w 1921 roku Piaski liczyły 1653 mieszkańców) na skutek powrotu z Niemiec polskich reemigrantów i przyrostu naturalnego¹¹⁹ oraz osiedlania się tam mieszkańców pobliskich miejscowości i chociażby nauczycieli z innych regionów Polski¹²⁰.

Piaski ok. 1900. Źródło: Fotopolska.eu

¹¹⁵ J. N i e d z i e l a, W. O w c z a r s k i, *Ochotnicza Straż Pożarna w Piaskach w latach 1901–2021*, Piaski 2021, s. 8.

¹¹⁶ Był jednym z najmajątniejszych obywateli Piasków do swojej nagłej śmierci w 1925 roku. Pochodził z Gostynia z rodziny młynarza. Przypadek zrzucił, że trafił do Piasków. Jego żoną w 1890 roku została wdowa Amalia z domu Kropke, ur. w 1868 roku w Gross Bresa (obecnie Brzezina, powiat średzki, woj. dolnośląskie – błędne dane dotyczące miejsca (Rydzyna) i dziennej daty urodzenia podaje J. N i e d z i e l a [w:] *100 rocznica...*, op. cit., s. 1), po kilkumiesięcznym pożyciu małżeńskim w Piaskach z karczmarzem Gustawem Hentschlem (1854–1889). Hentschel już wcześniej zamieszkał w Piaskach, rodzice w Głogowie, wcześniej w okolicach Góry (swego czasu Góra Śląska, woj. dolnośląskie). Amalia przed pierwszym ślubem mieszkała w Lesznie. Ojciec był właścicielem domu (dosłownie chałupnik). To tylko skrótowa informacja dotycząca przykładu osiedlania się Niemców w Piaskach w ostatniej ćwierci XIX wieku. Prezentowany dom Langnera powstał po 1890 roku, najpóźniej do 1897–1899. Akty ślubu: 101/1888 USC Leszno, 25/1888 parafia ewangelicka św. Krzyża Leszno, 22/1890 USC Piaski; akt zgonu Gustawa Hentschla 62/1889 USC Piaski.

¹¹⁷ Nazwy hotelu nie odnaleziono w żadnym z badanych dokumentów ani w literaturze regionalnej. Można by ją uznać za prognozę mającego nastąpić zrywu wolności. Ciekawe, że na taką nazwę pozwolił właściciel nazywany „szarą emnencją (w Piaskach) i niezwykle przebiegłym”. Czy po powstaniu wielkopolskim zmienił się jego stosunek do Polaków, a w szczególności do rodziny Koteckich? Pozostawiony po śmierci majątek Langnera wyprzedawała jego żona do początku lat 30. XX wieku, kiedy wyjechała do Niemiec. Por. J. N i e d z i e l a, op. cit., s. 1 oraz tenże [w:] *Wspomnienia Kazimierza Wabińskiego /22.2.1908-5.11.1999/*, Piaski 2017, s. 4. W ostatnim opracowaniu autor podaje, że Amalia pochodziła ze Śremu, co też jest błędnym ustaleniem. Niestety kopia fotografii jest słabej jakości.

¹¹⁸ Informacja A. Jerszyńskiego w zbiorach autora.

¹¹⁹ P. B a u e r, S. J a n k o w i a k, op. cit., s. 66.

¹²⁰ J. N i e d z i e l a, *100 rocznica...*, op. cit., s. 56-59.

Piaski ok. 1907. Źródło: Fotopolska.eu

Ostrów – okres międzywojenny

A więc Ostrów! Dziesięciokrotnie większy pod względem liczby mieszkańców, z szansą na rozwój przemysłu, stwarzał znacznie lepsze możliwości rozwoju ekonomicznego niż niewielkie Piaski. Z punktu widzenia lat 20. i 30. XX wieku na pewno tak, pomimo zaistniałych w Polsce trudności gospodarczych, w tym również w Ostrowie¹²¹. Czy tylko takim powodem kierowała się Pelagia Kotecka, osiedlając się tutaj z rodziną? Z książki adresowej dowiadujemy się, że wdowa „Kotecka Pelagia” mieszkała przy ul. Zdunowskiej 25. Była właścicielką domu. Pod tym samym numerem znajdowała się też restauracja¹²².

Kamienica przy ul. Zdunowskiej 25 – ok. 1910 roku. Źródło: Fotopolska.eu.

Córka Bronisława jako pierwsza zmieniła stan cywilny, 21 listopada 1921 roku wyszła bowiem za mąż za Zygryda Wolskiego (1890–1969), urodzonego w Miłosławiu drogerzystę z Wrześni, syna Edwarda, mistrza kołodziejskiego z Miłosławia i Ludwiki z Ottomańskich¹²³.

¹²¹ Szerzej J. Pietrzak, *op. cit.*, s. 38-42.

¹²² J. K a j d a s z, *Książka adresowa miasta Ostrowa*, Ostrów 1927-28. W podobnej księdze z 1938 roku adres pozostał bez zmian. Obecnie to ulica Partyzancka. Kamienica pochodzi z początku XX wieku i widnieje w ewidencji zabytków Miasta Ostrów Wielkopolski.

¹²³ Akt ślubu 226/1921 USC Ostrów. Świadkiem na ślubie był Kazimierz Kotecki (brat ojca panny młodej), o czym już wspomniano, oraz Czesław Wolski lat 34, również drogerzysta, zamieszkały w Scharleju koło Piekar Śląskich. Mieszkała tam również matka pana młodego. Miejscowości te od 1922 roku należały do Polski.

Stan w 1992 roku. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Zdjęcie ślubne Bronisławy i Zygryda Wolskich. Rok 1921. Źródło: zbiory Magdaleny Degórskiej

W 1924 roku wszyscy synowie byli już w Ostrowie. Ogólną, końcową cezurą dla braci Kotteckich w Ostrowie był rok 1926. Waclaw i Jan nabyli browar w Gnieźnie i rozpoczęli tam działalność przemysłowo-handlową¹²⁴. Ludwik w Ostrowie prowadził restaurację, wytwórnię wód gazowanych, skład hurtowy piwa lub inaczej rozlewnię piwa¹²⁵. Roman po kilku latach przeprowadził się do Poznania.

¹²⁴ E. Jakubek podaje lata 1929-1939.

¹²⁵ Składnica browaru znajdowała się przy ul. Zduńskiej 25 od 1933 roku. „Orędownik Ostrowski” 1933, nr 62. Brak jest potwierdzenia źródłowego na prowadzenie wytwórni wód gazowanych w okresie przedwojennym.

Wacław Kotecki z osobą towarzyszącą. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Ludwik Kotecki. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

*Jan Kotecki.
Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej*

*Roman Kotecki, syn.
Źródło: zbiory Michała Kulczaka*

*Pelagia Kotecka, matka.
Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej*

Porucznik Waclaw Kotecki służbę garnizonową w Ostrowie rozpoczął od 1 maja 1921 roku jako dowódca kompanii ciężkich karabinów maszynowych. Po III powstaniu śląskim, kiedy znacznie osłabło bezpośrednie zagrożenie militarne ze strony sąsiadów Polski, nastąpiło pewne rozluźnienie dyscypliny wśród wojskowej kadry zawodowej. Wszechobecnie widoczne było nadużywanie alkoholu, nie wyłączając generałów i wyższych szarż oficerskich, burdy w restauracjach i na ulicach, nieporozumienia pomiędzy oficerami, opaczne pojmowanie honoru i godności osobistej, często niezwiązane z postawą patriotyczną. Również stosunkowo niskie pobory, szczególnie w latach 1921–1924, nie sprzyjały stabilizacji w wojsku¹²⁶. Niestabilna była w Polsce ogólna sytuacja polityczna i gospodarcza. W awantury uliczne wdał się też w 1922 roku porucznik, a w 1925 już kapitan Waclaw Kotecki, aczkolwiek w przypadku 1925 roku został uwolniony od winy i kary przez Wojskowy Sąd Okręgowy i Sąd Honorowy. Awans do stopnia kapitana otrzymał automatycznie po przesłużeniu w stopniu porucznika czterech lat w grudniu 1924 roku ze starszeństwem od 15 sierpnia 1924 roku¹²⁷. Nie był źle oceniany przez przełożonych. Wręcz przeciwnie. Określany był jako człowiek pewny siebie, wzorowy dowódca, koleżeński i taktowny, sprawiedliwy, dobry organizator z wrodzoną i wyrobioną inteligencją i co ważne – „oddawał się z zamiłowaniem służbie”¹²⁸. Fizycznie bardzo sprawny, ruchliwy, wzrost średni, postawa i wymowa bardzo dobra. Nie można się dziwić opinii, że nie nadawał się w pierwszych latach służby garnizonowej na wyższe stanowisko, gdyż wynikało to z racji chociażby stopnia wojskowego i wykształcenia cywilnego, ale z czasem opinia ta utrzymywała się dalej. W 1925 roku zaczął chorować i korzystać z urlopów zdrowotnych. Był wówczas dowódcą 2 kompanii cekaemów jeszcze w 60 Pułku Piechoty. W marcu 1926 roku, co należy podkreślić, że jeszcze przed tzw. zamachem majowym, został przeniesiony do nowo utworzonego 1 Batalionu Ciężkich Karabinów Maszynowych Okręgu Korpusu VII w Biedrusku¹²⁹. W połowie czerwca 1926 roku otrzymał urlop zdrowotny (Warszawa, Miłowodny), przedłużony w lipcu do 22 września ze wskazaniem na Gniezno. Dlaczego Gniezno?

W różnych lokalnych gazetach pod koniec lipca i na początku sierpnia 1926 roku czytamy, że „Browar gnieźnieński, dawn. E. Welsch T. z o.o. nabywają bracia Koteccy, znani przemysłowcy z Ostrowa Wlkp.”¹³⁰. Dawni właściciele już dużo wcześniej starali się sprzedać tanio ów browar parowy w pełnym ruchu, który nie przynosił dostatecznych zysków¹³¹.

W październiku 1926 roku dowódca batalionu ckm z Biedruska wystawia kapitanowi Waclawowi Koteckiemu dobrą opinię, ale z uwagami: „często choruje, na wyższe stanowisko na razie się nie nadaje”. W dalszym ciągu pozostaje oficerem służby stałej, ale w stanie nieczynnym. W 1928 roku zostaje wcielony do 34 Pułku Piechoty w Białej Podlaskiej (sic!)¹³², ale prawdopodobnie ze względu na stan zdrowia rozkaz nie dochodzi do skutku (brak dostatecznego potwierdzenia w dokumentacji) w związku z zaliczeniem do stanu nieczynnego. Z uwagi na stwierdzoną wadę serca (listopad 1928) zostaje z wojska zwolniony¹³³. W lutym 1929 roku przechodzi w stan spoczynku¹³⁴. Do tego czasu browar w Gnieźnie pracuje już na zwiększonych obrotach.

Na pewno Waclaw Kotecki był człowiekiem przedsiębiorczym i ambitnym. Potrzebował ciągle nowych wyzwań. Przedstawiona powyżej chronologia zdarzeń z racji służby wojskowej i życia osobistego nie potwierdza prezentowanej dotychczas tezy o odejściu z wojska „w proteście na wypadki majowe” z 1926 roku. Pasuje do ogólnego wizerunku wielkopolskiej kadry oficerskiej, która w większości nie poparła marszałka Piłsudskiego. I to wszystko. Może i wcześniej Kotecki liczył na awans do stopnia majora po czterech latach, co przypadłoby ewentualnie w 1928 roku. Zdawał sobie jednak sprawę, że jest to nieosiągalne w jego przypadku. Na decyzję o rozstaniu się z wojskiem wpłynęła zatem bardziej sytuacja osobista, a owe niezgadanie się z polityką nowych

¹²⁶ F. K u s i a k, *Życie codzienne oficerów Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1992, s. 41, 184-191.

¹²⁷ CAW Kotecki W. AP.; B. K r u s z y ń s k i, *op. cit.*, s. 154

¹²⁸ Opinia pisana w Chodorowie (obecnie Ukraina, obwód lwowski) w listopadzie 1922 roku.

¹²⁹ [http://dictionary.sensagent.com/1_Batalion_Ci%C4%99%C5%BCkich_Karabin%C3%B3w_Maszynowych_\(II_RP\)/pl-pl/](http://dictionary.sensagent.com/1_Batalion_Ci%C4%99%C5%BCkich_Karabin%C3%B3w_Maszynowych_(II_RP)/pl-pl/) [Dostęp: 21 października 2022] roku. Batalion został rozwiązany w marcu 1930 roku.

¹³⁰ „Orędownik Ostrowski” 1926, nr 62; „Dziennik Bydgoski” 1926, nr 173. Użyte w prasie słowa „znani przemysłowcy” wydaje się nadinterpretacją przynajmniej w stosunku do Waclawa Koteckiego.

¹³¹ „Dziennik Berliński” 1925, nr 192, s. 4.

¹³² Szerzej o historii pułku: P. B o r e k, *34 Pułk Piechoty*, Biała Podlaska 2016.

¹³³ CAW Kotecki W. AP.

¹³⁴ Ministerstwo Spraw Wojskowych, *Rocznik Oficerski Rezerw*, Warszawa 1934, s. 329, 990.

władz, jak i sam sposób niekonstytucyjnego sięgnięcia po władzę w maju 1926 roku mogło tylko to postanowienie przyspieszyć i ugruntować. Trudno zatem zgodzić się z kategorycznym stwierdzeniem, że „został zdymisjonowany po zamachu majowym Józefa Piłsudskiego w 1926 roku”¹³⁵. Oczywiście późniejszy przydział do położonego daleko na wschód od Wielkopolski garnizonu można poczytać za szykany ze strony administracji wojskowej¹³⁶.

Września – Poznań: inne lokacje rodzinne

Z Wrześnią i Poznaniem związała się rodzina Bronisławy Koteckiej, a z Poznaniem brata Romana. Zygfryd i Bronisława Wolscy mieli dwoje dzieci, Lecha Bronisława (1921-?)¹³⁷ i Zofię Marię (1923-2014) urodzonych we Wrześni. Rodzina Wolskich mieszkała tam do czasu wysiedlenia rodziców w listopadzie 1939 roku do Warszawy w Generalnym Gubernatorstwie. Przed deportacją rodziców dzieci ukrywały się od 2 listopada na wsi (Gozdowo-Młyn) z uwagi na zagrożenie aresztowaniem przez Niemców, gdyż w ramach Związku Harcerstwa Polskiego (oczywiście wówczas nielegalnego) organizowali pomoc dla uchodźców wojennych (żołnierzy i osób cywilnych). W lutym 1940 roku posiadając fałszywe dokumenty, przekroczyli granicę i dołączyli do rodziców w Warszawie. Zofia ukończyła w Warszawie szkołę średnią i rozpoczęła studia lekarskie w ramach tajnego nauczania. Brała udział w powstaniu warszawskim jako p.o. lekarza. Po wojnie rodzina wróciła do Wrześni. Zofia ukończyła studia lekarskie w Poznaniu. Po wyjściu za mąż za doktora Andrzeja Degórskiego mieszkała w Poznaniu¹³⁸.

Po wojnie z rodziną Wolskich we Wrześni zamieszkała matka Bronisławy, Pelagia Koteczka, gdzie zmarła 9 lutego 1949 roku. Przeżyła męża Romana prawie 40 lat. Ostatecznie Pelagia i jej córka Bronisława oraz zięć Zygfryd spoczęli na cmentarzu Junikowo w Poznaniu w grobowcu rodzinnym Degórskich¹³⁹.

Zygfryd i Bronisława Wolscy. Źródło: zbiory Michała Kulczaka

Na tym samym cmentarzu wraz z żoną Anielą (1914-2005) został pochowany Roman Kotecki. Do Poznania przeprowadził się z Ostrowa w związku z założeniem składu hurtowego piwa produkowanego przez braci Koteckich w Gnieźnie. Zamieszkał w listopadzie 1929 roku na Ostro-

¹³⁵ E. S e r w a ń s k i, *Ostrów Wielkopolski i jego region w okresie II wojny światowej (1939–1945)*, Poznań 1992, s. 172.

¹³⁶ Inne podobne przypadki por. B. K r u s z y ń s k i, *op. cit.*, s. 189-191.

¹³⁷ Według informacji rodziny był powstańcem warszawskim.

¹³⁸ Szerzej: <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zofia-wolska,49794.html> [Dostęp: 17 października 2022 roku] oraz informacja rodziny.

¹³⁹ <https://www.poznan.pl/mim/necropolis/> [Dostęp: 17 października 2022 roku].

wie Tumskim w Poznaniu¹⁴⁰. Skład zlokalizowany był na ul. Dziekańskiej 1. Roman Kotecki miał czworo dzieci: Andrzeja (1940-1995), Barbarę (1941-?), Czesławę (1942-?) i Marka (1948-1981)¹⁴¹. Zmarł we wrześniu 1975 roku.

Wróćmy jednak do żony Romana, Anieli Marianny urodzonej 30 listopada 1914 roku w Lublińcu¹⁴². Jej ojcem był Jan Figna (1886-1940) urodzony w Nowych Hajdukach (obecnie w granicach Chorzowa), matką – Ewa Marianna Sierszulska (1888-1919), córka Feliksa i Konstancji z Domińskich. A Feliks to nikt inny jak brat matki Romana Koteckiego, Pelagii z Sierszulskich. Innymi słowy: oboje – Roman i Aniela – mieli wspólnych przodków, dziadków Romana, Mikołaja i Konstancję Sierszulskich, jednocześnie będących pradziadkami Anieli; z innej strony Roman był kuzynem matki Anieli, czyli wujkiem swojej żony. To ciekawy przypadek z genealogicznego i rodzinnego punktu widzenia. Dodamy jeszcze, że Jan Adolf Figna z Górnego Śląska trafił do Bnina do pracy w administracji samorządowej w tym mieście (działo się to przecież w jednym państwie pruskim) w 1904 roku. Następnie był burmistrzem w Bninie (1917-1919), Jarocinie (1919-1921), Pszczynie (1922-1934)¹⁴³. Z Bnina do Miłosławia i Wrześni niedaleko. Ślub Jana Figny i Ewy z Sierszulskich odbył się we Wrześni w 1909 roku¹⁴⁴. Po przedwczesnej śmierci żony (w 1919 roku w Jarocinie¹⁴⁵) Jan Figna ożenił się ponownie. W 1932 roku Aniela Figna została zameldowana w Poznaniu jako studentka farmacji i zamieszkała u Sierszulskich¹⁴⁶. Tak więc – mówiąc kolokwialnie – jesteśmy w domu. Do tragicznych losów szerszej rodziny Koteckich – Sierszulskich dodajemy następną ofiarę hitlerowskiego reżimu – Jana Fignę. Zmarł w Dachau w Wigilię 1940 roku. Sądzę, że doszło to do uszu Wacława Koteckiego, co stało się następnym powodem do walki z niemieckimi faszystami.

Zdjęcie po prymicjach ks. Dominika Sierszulskiego z 1934. Licząc od dołu zdjęcia od strony lewej: II rząd, 6 – ks. Dominik Sierszulski; III rząd, 4 – Bronisława Maria Wolska z d. Kotecka; IV rząd, 3 – Jan Kotecki, 6 – Aniela Kotecka z d. Figna; V rząd, 4 – Wacław Kotecki (w mundurze wojskowym). Znaczna liczba osób z rodziny Sierszulskich. Źródło: zbiory i opis Michała Kulezaka

¹⁴⁰ <http://e-kartoteka.net/pl/search> [Dostęp: 17 października 2022 roku]. Należy dodać, że data roczna widoczna na kartotece jest bardzo niewyraźna.

¹⁴¹ Dane na podstawie informacji rodziny i wyszukiwarki grobów miasta Poznania.

¹⁴² Informacja rodziny. Akt zgonu 1/1922 USC Jarocin dotyczący czteroletniego brata Anieli Figny, Jana Mariana, zmarłego w Jarocinie 31 grudnia 1921 roku, potwierdza, że przez pewien czas rodzina Fignow mieszkała w Lublińcu (województwo śląskie).

¹⁴³ Szerzej biografia Jana Figny i rodziny zob. https://www.o.pisz.pl/Jan_Figna; [https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Jan_Figna,_burmistrz_Bnin_Pszczyna_Jarocin_\(Sobota\).JPG](https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Jan_Figna,_burmistrz_Bnin_Pszczyna_Jarocin_(Sobota).JPG) [Dostęp: 19 stycznia 2023 roku].

¹⁴⁴ Akt urodzenia Ewy Sierszulskiej 142/1888 USC Miłosław; Akt ślubu 103/1909 USC Września.

¹⁴⁵ Akt zgonu 228/1919 USC Jarocin. Zmarła 2 grudnia 1919 roku. Po kilkunastu dniach zmarła małeńka córeczka – też Ewa.

¹⁴⁶ <http://e-kartoteka.net/pl/search#show> [Dostęp: 19 stycznia 2023 roku]. W zapisach kartoteki figuruje również brat Ewy, Ludwik Figna.

Skoro jeszcze o rodzinie Sierszulskich mowa konieczne staje się przywołanie sylwetki ks. Dominika Sierszulskiego (1907-1986), syna Feliksa i Konstancji z Domińskich, urodzonego w Miłosławiu¹⁴⁷, jednego z wielu księży diecezji łódzkiej, gdzie pracował całe duszpasterskie życie, aresztowanych i uwięzionych w obozie koncentracyjnym w Dachau¹⁴⁸. Dzięki prezentowanemu zdjęciu ze zjazdu rodzinnego po prymicjach w 1934 roku posiadamy zidentyfikowane niektóre osoby z rodziny Koteckich i Sierszulskich. Ksiądz Dominik zmarł 30 marca 1986 roku w Łodzi. Spoczywa na cmentarzu komunalnym we Wrześni w grobie rodzinnym¹⁴⁹.

Gniezno – „skok po piwo”

Działalność przemysłowo-handlowa braci Koteckich pod nazwą „Browar Koteccy” zasługuje na oddzielne szpalty¹⁵⁰. Koteccy (Wacław i Jan) odnieśli niebywały sukces, chociaż po kilku latach szkodzili sami sobie przez pewien czas, nie mogąc ustalić wzajemnych korelacji zarządzania przedsiębiorstwem¹⁵¹. Od początku działalności browar ruszył z kopyta. Marketing i reklama oraz dobry produkt to sposób na karierę przemysłowców. Już w listopadzie 1927 roku na Wystawie Przemysłu i Handlu w Paryżu firma prezentowała produkowane piwo Prazdrój (jasne dubeltowe), Zdrój (jasne pełne), Klasztorne (lecniczo-słodowe) i Kulmbachskie (ciemne dubeltowe) i zdobyła złoty medal oraz Grand Prix¹⁵². Bardzo ważnym przedsięwzięciem był udział w Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu w 1929 roku, gdzie oprócz wspólnego stoiska firmowego (cztery gatunki piwa) wraz z innymi wystawcami umieszczono m.in. restaurację Koteckich – „Restauracja Gnieźnińska”¹⁵³. 24 czerwca 1929 roku (a więc w trakcie trwania wystawy) Wacław Kotecki zgłosił do Urzędu Patentowego projekt skrzynki do przewozu butelek pozbawioną gniazd i przegródek. Zatwierdzenie patentu nastąpiło w 1931 roku¹⁵⁴. Prowadzenie browaru w ówczesnych warunkach było też forum ekonomicznej walki z Niemcami. Browary o tym kapitale stanowiły bowiem znaczącą konkurencją w stosunku do polskiego¹⁵⁵. Szczególna nieuczciwa konkurencja ujawniła się w 1931 roku głównie w Poznaniu, ale jej skutki były odczuwalne na terenie całej zachodniej Wielkopolski. Bracia Koteccy podjęli wówczas działania mające na celu zredukowanie niemiecko-piwnego „Drangu nad Osten”¹⁵⁶. Pięciolecie istnienia browaru w 1931 roku obchodzono bardzo hucznie. Goście i pracownicy zgromadzili się w przyległych do browaru ogrodach. Były odznaczenia i nagrody¹⁵⁷. „Słodziny zastępują ospę, a kosztują tylko 2,50=50 kg” – ogłaszali Koteccy¹⁵⁸. Problemy w firmie rozpoczęły się w 1932 roku. Właściciele i kierownik techniczny Hubert Bloth zostali oskarżeni o „defraudację skarbową” przez Urząd Skarbowy, Akcyz i Monopoli Państwowych w Gnieźnie. Rzekoma defraudacja miała polegać na zaniżaniu podatku w związku

¹⁴⁷ Akt urodzenia 31/1907 USC Miłosław.

¹⁴⁸ Aresztowany 3 marca 1941 roku i osadzony w więzieniu w Łodzi, zwolniony 20 czerwca tegoż roku. Aresztowany ponownie 6 października 1941 roku, przewieziony do obozu przejściowego w Konstantynowie, od 30 października 1941 roku w obozie koncentracyjnym Dachau – nr obozowy 28461, wyzwolony 29 kwietnia 1945 roku. Za: <https://straty.pl/>; szerzej: <http://archidiecezja.lodz.pl/lst/wordpress/?p=348> [Dostęp: 25 stycznia 2023 roku].

¹⁴⁹ <https://wrzesnia.grobonet.com> [Dostęp: 30 stycznia 2023 roku].

¹⁵⁰ Niemniej jednak w Internecie można znaleźć wiele wiadomości związanych z tym tematem, chociażby: <https://www.youtube.com/watch?v=PKKurGALVNU> [Dostęp: 17 października 2022 roku]. Film z wystawy z 2016 roku w Muzeum Początków Państwa Polskiego na temat historii browarnictwa w Gnieźnie i nie tylko w tym mieście, zawiera również zapis skróconego biogramu Wacława Koteckiego z kilkoma nieścisłościami, o których mowa w niniejszym artykule.

¹⁵¹ Szeroko na ten temat pisała ówczesna wielkopolska prasa.

¹⁵² „Lech. Gazeta Gnieźnińska” 1927, nr 267.

¹⁵³ *Przewodnik po Powszechnej Wystawie Krajowej*, Poznań 1929; „Kurier Poznański” 1929, nr 228.

¹⁵⁴ Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej, *Wykaz patentów udzielonych przez Urząd Patentowy Rz. P. w roku 1931*, Warszawa 1932, s. 105.

¹⁵⁵ „Kurier Poznański” 1930, nr 334, s. 10 (wydanie wieczorne); „Orędownik Ostrowski” 1930, nr 56. W „Kurierze Poznańskim” znalazło się znamienne zdanie: „Wojna jutra została już dziś doprowadzona do absurdu; będzie ona jednym masowym mordem przygotowanym na nieprzygotowanych”. A był to rok 1930.

¹⁵⁶ Wydano wówczas specjalną odezwę sygnowaną przez Browar Koteckich pt. „Prawdę na jaw” wzywającą do wolnej konkurencji. Szukaj na: <https://polona.pl/> [Dostęp: 28 października 2022 roku].

¹⁵⁷ „Lech” 1931, nr 177; „Dziennik Bydgoski” 1931, nr 179; „Ilustracja Poznańska i Nowiny Sportowe” 1931, nr 42, s. 8.

¹⁵⁸ „Lech” 1832, nr 81. Słodziny, wysłodziny, młóto – to produkt uboczny w procesie warzenia piwa. Ospa – inaczej otręby zbożowe, pasza dla zwierząt.

z zawyżaniem stopnia ubytków naturalnych (ustawowo dopuszczalne było 20%, a wykazywano 23-24%) przy okazji zwrotów piwa ze sprzedaży rozwożnej. W rezultacie dopiero w połowie 1935 roku Sąd w Gnieźnie orzekł bezpodstawność zarzutów i uwolnił wszystkie osoby od winy i kary, a chodziło o niebagatelną kwotę 67 000 złotych¹⁵⁹. Jaki był powód wszczęcia kontroli w browarze, nie wiadomo. Może konkurencja podpowiedziała, może normalna procedura kontrolna, może rozpoczynający się konflikt właścicieli i pozostałych dwóch braci dotyczący zarządzania i podziału majątku browaru? Nieporozumienia przybrały wymiar sądowy o charakterze cywilnym i karnym, a w aspekcie międzyludzkim psychiczny i fizyczny, szczególnie w 1936 roku¹⁶⁰. W końcu pod presją sądu wyznaczony został jako „wyłączny zawiadowca i kierownik firmy” inż. Stefan Głowacki¹⁶¹. Rodzina była skonfliktowana, dla matki Pelagii nie była to przyjemna sytuacja – musiała brać udział w rodzinnej rozprawie sądowej. Na ile ówczesne wiadomości na ten temat podawane przez prasę żądną sensacji w celu zwiększenia nakładu były z kategorii fake newsów, na ile prawdą, nie wiadomo. Sąd Okręgowy w Gnieźnie stanął po stronie Jana Koteckiego. Kary pozbawienia wolności dla trzech braci Sąd zawiesił warunkowo na okres półtora roku. Orzeczono też utratę praw obywatelskich i publicznych na okres dwóch lat¹⁶². Przez następne lata, aż do wybuchu wojny, browar działał, ale prasa przestała się szczególnie jego losem zajmować.

Gazeta „Lech” 1927, nr 267

„Wielkopolska Ilustracja” 1930, nr 30

Przed tymi wydarzeniami, 17 września 1932 roku kapitan w stanie spoczynku Waclaw Kotecki został odznaczony Krzyżem Niepodległości przez Prezydenta Rzeczypospolitej za czyny bojowe położone na polu walki¹⁶³. Pod koniec 1937 roku zwrócił się do Kapituły Krzyża i Medalu

¹⁵⁹ „Lech” 1934, nr 126; „Kurier Poznański” 1935, nr 268 i 288; „Nowy Kurier” 1934, nr 128 i 1935, nr 136.

¹⁶⁰ „Lech” 1936, nr 263. Ówczesny tekst prasowy zawiera sensacyjny opis przebiegu nieporozumienia między braćmi Koteckimi w maju–czerwcu 1936 roku. Dość drastyczne sceny wyglądają na wyjęte jakby z gangsterskiego filmu z użyciem atrapy broni palnej włącznie.

¹⁶¹ „Lech” 1936, nr 161 i 170.

¹⁶² „Dziennik Bydgoski” 1936, nr 211 i 269; „Kurier Poznański” 1936, nr 525.

¹⁶³ M.P. 1932, nr 217, poz. 245. Historia powstania i warunków przyznawania odznaczenia zob. K. F i l i p o w, *Krzyż i Medal Niepodległości*, Białystok 1998.

Niepodległości z wnioskiem o rekurs Krzyża Niepodległości na Krzyż Niepodległości z Mieczami. Wniosek został odrzucony. Dlaczego działo się to w okolicznościach związanych ze sprawami karnymi toczącymi się w sądzie gnieźnieńskim, pozostaje pytaniem otwartym. Kapituła o tym fakcie została powiadomiona z urzędu¹⁶⁴. Przy tej okazji dowiadujemy się, że Wacław Kotecki nie mieszkał pod adresem firmy przy ul. Witkowskiej 5, co miało miejsce wcześniej, lecz czasowo w Gnieźnie w Hotelu Europejskim i w Poznaniu przy ul. Marszałka Focha 32/8.

Odznaczenia w postaci Krzyża lub Medalu Niepodległości nie otrzymał w 1936 roku Jan Kotecki (o czym już wiemy) z powodu „braku pracy niepodległościowej”, co było standardową formułą w przypadku podobnych wniosków, a dwa lata później spotkało to też brata Ludwika, mieszkańca Ostrowa, i matkę Pelagię Kotecką¹⁶⁵.

Jan Kotecki ożenił się w 1937 roku z Joanną Franciszką Klatt, urodzoną 11 lipca 1898 roku w Łubowie, córką Józefa (mistrza rzeźnickiego) i Katarzyny z Palinkiewiczów, zamieszkałą w Gnieźnie, z zawodu dentystką¹⁶⁶. Ślub odbył się w Słupcy. Mieli dwie córki: Krystynę (ur. 1938) i Marię (1940–2005). Na początku września 1939 roku na fali uchodźczej przed nadchodzącym wrogiem dotarli w okolice Garwolina, po czym po pewnym czasie powrócili do Gniezna. Mieszkali niedaleko zniszczonego browaru i przedwojennego domu (willi) podczas jednego z bombardowań miasta na początku września¹⁶⁷. Browar uległ zniszczeniu 6 września w wyniku nalotu Luftwaffe podczas bombardowania linii kolejowej Gniezno–Września i stacji kolejowej, czyli w czasie kiedy Jana Koteckiego z rodziną nie było już w Gnieźnie. Stopień zniszczenia był znaczny¹⁶⁸.

Jan Kotecki w czasie wojny pracował jako kreślarz w biurze pomiarowym i w rozlewni piwa firmy Erdman¹⁶⁹. Teren browaru Koteckich, jak i to, co pozostało z obiektów technicznych, został przejęty formalnie w 1940 roku przez niemiecki Główny Urząd Powierniczy Wschód – lokalnie Urząd Powierniczy w Poznaniu¹⁷⁰. Zachowana szczątkowo dokumentacja, głównie wewnętrzna Urzędu Powierniczego w Poznaniu, obrazuje, że teren ten dzierżawił architekt Wilhelm Fridrich Schneider, a o wejście w jego posiadanie praktycznie przez cały okres wojny ubiegała się Dyrekcja Kolei w Poznaniu (Reichsbahndirektion Posen) jako o obiekt ważny ze względów wojskowych. Ciekawe, że Niemcy przez cały czas okupacji w nazwie obiektu pozostawili przedwojenne brzmienie, oczywiście w swoim języku – *Brauerei Kotecki*¹⁷¹.

Po wyzwoleniu do 1950 roku Jan Kotecki dzierżawił inną rozlewnię piwa od Urzędu Likwidacyjnego w Gnieźnie. Następnie pracował w kilku różnych firmach, a na końcu w Spółdzielni Inwalidów „Lechia” w Gnieźnie w 1958 roku, kiedy to przeszedł na rentę inwalidzką na skutek nękającej go choroby¹⁷². Po II wojnie światowej został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), a w 1972 roku mianowany na stopień podporucznika¹⁷³. Zmarł 12 grudnia 1979 roku. Spoczywa razem z żoną i jej rodzicami na cmentarzu parafialnym św. Krzyża w Gnieźnie¹⁷⁴.

¹⁶⁴ Sprawy prowadził m.in. sędzia śledczy Marian Węclewicz, który po II wojnie światowej zamieszkał, co ciekawe, w Gostyniu. W powstaniu wielkopolskim brał udział m.in. w walkach o lotnisko w Ławicy. P. B a u e r, *Marian Węclewicz 1903–1886. Oficer wierny Ojczyźnie*, „Grabonoskie Zapiski Regionalne” 1998, t. 8, s. 5.

¹⁶⁵ Wojskowe Biuro Historyczne (CAW), Kolekcja akt odznaczeniowych Krzyża i Medalu Niepodległości, <https://wbh.wp.mil.pl> [Dostęp: 27 listopada 2022 roku].

¹⁶⁶ Akt urodzenia 79/1898 USC Łubowo, zgonu 636/1971 USC Gniezno.

¹⁶⁷ Informacja ustna Krystyny Raczkowskiej.

¹⁶⁸ Podana data bombardowania jest najbardziej prawdopodobna. Ustalona została na podstawie analizy Jakuba Magriana w oparciu o materiały faktu, głównie wg: T. T o m k o w i a k, *Tajemnice Gniezna, Errata do dziejów miasta w latach 1919–1960*, Gniezno 2012, s. 112–116.

¹⁶⁹ Chodzi o: Bierverlag u. Mineralwasserfabrik H. u. H. Erdmann – Gniezno ul. Lecha 1a. Orzeczenie nr 84 Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 21 kwietnia 1949 roku o przejściu przedsiębiorstw na własność Państwa. M.P. 1949, A-41, poz. 570.

¹⁷⁰ Szerzej na temat Urzędów Powierniczych zob. B. R u d a w s k i, *Rola poznańskiej ekspozytury Głównego Urzędu Powierniczego Wschód w grabieży mienia dokonanej w Kraju Warty w latach 1939–1944*, Poznań 2016.

¹⁷¹ APP, Urząd Powierniczy w Poznaniu, sygn. 53/75910/5.18/6326.

¹⁷² APP, ZBoWiD – Jan Kotecki.

¹⁷³ <http://powstancy-wielkopolscy.pl> [Dostęp: 27 października 2022 roku].

¹⁷⁴ <https://gniezno.artlookgallery.com/grobonet/start.php?id=detale&idg=7465&inni=0> [Dostęp: 27 października 2022 roku].

Jan Kotecki Gniezno. Źródło: zbiory Michała Kulczaka

Podaje się w literaturze, że w sierpniu 1939 roku kapitan Waclaw Kotecki został zmobilizowany i objął dowództwo Batalionu Obrony Narodowej „Gniezno”¹⁷⁵. Rzecz w tym, że batalion taki nie istniał¹⁷⁶. Także sposób, w jaki został zmobilizowany, jest niedookreślony¹⁷⁷. Wiadome jest, że jako kapitan w stanie spoczynku w korpusie oficerów piechoty był przewidziany do wykorzystania w czasie wojny¹⁷⁸. Podlegał organizacyjnie Powiatowej Komendzie Uzupełnień w Gnieźnie¹⁷⁹. Powody do walki za ojczyznę miałyby jasno zdefiniowane. Jeden z osobistych, czyli obrona własnego majątku, wkrótce się zmaterializował, czym było wspomniane zniszczenie browaru przez najeźdźców¹⁸⁰. Do dalszej, nieprawdopodobnej narracji dotyczącej udziału w kampanii wrześniowej 1939 roku, udziału w bitwie nad Bzurą, odniesionych ran pod Piątkiem i ucieczki ze

¹⁷⁵ Przykłady: B. C z e r w i ń s k i, [w:] *Powstańcy Wielkopolscy: biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918–1919*, t. XV, s. 105-106, Poznań 2017, wyd. Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918–1919, red. B. Polak; E. Jakubek, *op. cit.*, s. 77 oraz 118; W. O m i e c z y ń s k i, *Organizatorzy i dowódcy powstania w Gostyńskim*, [w:] S. J a n k o w i a k, P. B a u e r, *op. cit.*, s. 130-131; R. T o m a s z e w s k i, *Wysilek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920)*, Gostyń 2002, s. 148-149; M. W o ń n i a k, [w:] *Encyklopedia Konspiracji...*, s. 282. Wymienione opracowania powołują się na inne wcześniejsze źródła.

¹⁷⁶ Kategorycznie istnieniu takiego batalionu, a nawet kompanii formowanej w tym mieście, zaprzecza prof. J.S. Tym – [informacja z 26 sierpnia 2022 roku w zbiorach autora], autor m.in. artykułu: *Wielkopolskie bataliony Obrony Narodowej w systemie osłony strategicznej w 1939 roku*, [w:] „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 3, s. 331 i n. Nie potwierdzają także istnienia batalionu inne, niżej wymienione źródła: P. B a u e r, B. P o l a k, *Armia „Poznań” 1939*, Poznań 1987; T. B ö h m, *Bataliony Obrony Narodowej w Wielkopolsce w latach 1936–1939 i ich rola w kampanii wrześniowej*, Poznań 1996; K. P i n d e l, *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1995; M. F i s z e r, J. G r u s z c z y ń s k i, *Bitwa nad Bzurą*, <https://zbiam.pl/artykuly/bitwa-nad-bzura-3/> [Dostęp: 9 października 2022 roku].

¹⁷⁷ Mógłby brać ewentualny udział w walkach obronnych na początku września 1939 roku w związku z powszechną mobilizacją, chociażby w ramach 17 Wielkopolskiej Dywizji Piechoty z Gniezna. W Gnieźnie ulokowany był też sztab Armii „Poznań”, który opuścił miasto 3 września. Zob. Plakat o mobilizacji, [w:] P. Z y c h o w i c z, *Kampania wrześniowa. Wojna obronna Polski*, <https://zpe.gov.pl/a/kampania-wrzesniowa/D2sACzXFF> [Dostęp: 28 września 2022 roku]; R. W i c h n i e w i c z, *Pamiętny wrzesień 1939 r. – cz. I i II*, <https://gniezno24.com/aktualnosci/item/2423-pamietny-wrzesien-1939-r-cz-1> [Dostęp: 27 października 2022 roku].

¹⁷⁸ Pewną sugestią dla autorów biogramów mógł być fakt, że dowódcą pułku Wielkopolskiej Brygady Obrony Narodowej we wrześniu 1939 roku był ppłk dr Bernard Śliwiński, przełożony Waclawa Koteckiego w powstaniu wielkopolskim (Grupa „Leszno”) i kontynuator w jednostkach zorganizowanych. Pułk brał udział w walkach osłonowych i bitwie nad Bzurą, gdzie Śliwiński został wzięty do niewoli. J a g o d z i ń s k i, *op. cit.*, s. 49.

¹⁷⁹ „Rocznik Oficerski Rezerw 1934”, s. 329 i 990. W latach 1938–1939 powiatowe komendy uzupełnień przemianowane zostały na komendy rejonu uzupełnień. W aktach CAW znajduje się niewypełniona karta powołania z ręcznym dopiskiem imienia i nazwiska oraz rokiem urodzenia Waclawa Koteckiego. Na stronie: <https://straty.pl> [Dostęp: 20 października 2022 roku] figuruje jako oficer rezerwy.

¹⁸⁰ R. W i c h n i e w i c z, *op. cit.*

szpitala w Łodzi, przedostania się do Warszawy, a stamtąd bezpośrednio do Ostrowa, trudno się ostatecznie ustosunkować. Kwestię tę, czyli początku wojny i czasu przybycia w 1939/1940 roku do Ostrowa, przedstawia w swoich wspomnieniach powojennych Kamila Kotecka, żona Waclawa, w następujący sposób: „Ponieważ Niemcy po wejściu do Gniezna, gdzieśmy stale zamieszkiwali, poczęli aresztować byłych powstańców wielkopolskich, musieliśmy z miasta uciekać z obawy przed aresztowaniem”. W Ostrowie małżonkowie zamieszkali w domu przy ul. Zdunowskiej 25 na pierwszym piętrze w mieszkaniu brata Ludwika. Słowa te w żaden sposób nie potwierdzają bezpośredniego udziału Waclawa Koteckiego w walce z niemiecką nawałnicą we wrześniu 1939 roku, a trudno przyjąć hipotezę, aby Kamila Kotecka umniejszała rolę Waclawa w tym względzie¹⁸¹.

Ostrów – II etap

Historia konspiracji w walce z niemieckim okupantem w Ostrowie (i szerzej w rejonie) jest dobrze znana, opisana i udokumentowana¹⁸². Dlatego też nie przytoczono tutaj szeregu działań i zdarzeń, lecz tylko nieliczne wzmianki związane w szczególności z Waclawem Koteckim i najbliższą rodziną, które zwróciły uwagę autora. Czas od przybycia do Ostrowa do momentu jego aresztowania można podzielić na kilka podokresów. Ich cechą charakterystyczną jest włączenie się od samego początku zamieszkania w Ostrowie w działania konspiracyjne, również przy współudziale rodziny, a przynajmniej z jej świadomością, i ich dynamiczny rozwój na przestrzeni przeszło dwóch lat. Gdyby Waclaw Kotecki dożył okresu PRL-u, dowiedziałby się, że konspiracyjna organizacja „Ojczyzna” powstała już na przełomie września i października 1939 w Poznaniu, pomyślana jako twór ponadpartyjny, ale o charakterze wyraźnie narodowym, zaistniała albo przynajmniej była kierowana przez wywiad niemiecki, do której przystąpił wkrótce w Ostrowie¹⁸³. Kompletna bzdura, wymyślona na użytek rozpracowywania tej organizacji przez komunistyczne służby tuż po wojnie.

Po przyjęciu wiosną 1940 roku w struktury Związku Walki Zbrojnej (dalej ZWZ) Waclaw Kotecki w połowie października został mianowany inspektorem rejonowym w Ostrowie. Organizuje tutaj sztab rejonu, powołuje komendantów Obwodów w Ostrowie, Krotoszynie, Kępnie, Pleszewie (jako obwód jarociński), przyjmuje i zaprzysięga wiele osób do konspiracji¹⁸⁴. W Ostrowie już od 1939 roku działało wiele mniejszych organizacji konspiracyjnych, chociażby Narodowa Organizacja Bojowa, Organizacja Jedności Narodowej czy Tajna Organizacja Wojskowa, których działalność scalił później w ramach struktur ZWZ. Okręg Poznański zlecił mu też prace organizacyjne nad możliwością przejścia niektórych struktur obwodowych (Kalisz, Konin, Turek, Koło) działających w ramach Okręgu Łódzkiego, co jednak nie doszło do skutku. Różnoraka konspiracyjna praca organizacyjna prowadzona była w oparciu o ludzi wywodzących się m.in. z przedwojennego wojska zawodowego, ale nie tylko. Zaangażowane były często całe rodziny, jak np. rodzina przedwojennego podoficera rezerwy WP Kazimierza Niesobskiego (1896–1944)¹⁸⁵ mająca bezpośredni dostęp do „Wawrzyna”¹⁸⁶. Rok 1941 nie był pomyślnym dla Okręgu Poznańskiego ZWZ, w tym dla Komendy Okręgu. Aresztowania rozpoczęły się już w połowie roku, przybierając na sile od września do grudnia. Nie dotyczyło to Rejonu ostrowskiego. Wybór na p.o. komendanta Okręgu

¹⁸¹ M. Grzeszyk, *Mówi pani Kamila Kotecka*, [w:] Z. K. Jężeński, *Ostatnie ślady 1939-1946*, Ostrów Wielkopolski 2010, s. 62.

¹⁸² Wymienić należy w pierwszym rzędzie: E. Serwański, *Ostrów Wielkopolski i jego region w okresie II wojny światowej (1939–1945)*, Poznań 1992 oraz E. Jakubek, *op. cit.* Opracowania te nie wyczerpują katalogu mniej obszernych artykułów, fragmentów innych publikacji. Jedną z nich jest rozprawa doktorska obroniona na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu przez A. B. Kołodrubię, *W obronie ojczyzny i wiary. Żołnierze Armii Krajowej na terenie powiatu oleśnickiego w latach 1942–1956*, Wrocław 2015, której fragmenty dotyczące Ostrowa bazują w znacznej części na wymienionych już dwóch publikacjach. Zob. też J. Pietrzak, *op. cit.* s.111-139.

¹⁸³ Zob. A. Piotrowicz, *Organizacja „Ojczyzna” 1939–1945*, [za:] www.polska1918-89.pl [Dostęp: 10 listopada 2022 roku].

¹⁸⁴ Cztery obwody wymienia też skrótna dokumentacja dotycząca uzasadnienia wyroku: Dokumentacja z Arolsen Archives: <https://arolsen-archives.org>, dalej: Dokumentacja AA.

¹⁸⁵ Szerzej: „Fundacja Generał Elżbiety Zawadzkiej” dalej Fundacja Generał... – teczka Niesobski Henryk, <https://zawacka.pl/zbiory> [Dostęp: 15 listopada 2022 roku].

¹⁸⁶ Pojawiają się też w literaturze inne pseudonimy Waclawa Koteckiego: „Karol”, „Kotowski”, „Roman”, „Omega” – będący pseudonimem organizacji „Ojczyzna”. Według wspomnień Kamili Koteckiej Waclaw posługiwał się fałszywym dokumentem na nazwisko Roman Kotecki. Zob. M. Grzeszyk, *op. cit.*

Poznańskiego padł na kapitana Waława Koteckiego, po tym jak płk Rudolf Ostrihansky, poprzedni komendant, nie chcąc dostać się w sidła niemieckie, schronił się w Warszawie¹⁸⁷. Kapitana Waława Koteckiego mianował osobiście płk Tadeusz Komorowski, dowódca Obszaru Zachodniego Komendy Głównej ZWZ (późniejszy dowódca Armii Krajowej Bór-Komorowski), który w konspiracyjny sposób przybył na inspekcję i przebywał w Ostrowie od 29 do 31 grudnia. Komorowski mieszkał w tym czasie u rodziny Rychterów powiązanej z Edwardem Serwańskim, autorem cytowanego opracowania o konspiracji z lat 1939–1945. Zastępcą Koteckiego, a jednocześnie komendantem Inspektoratu Rejonowego w Ostrowie został porucznik Jan Kamiński (1912–1944), postać niemniej zasłużona i tragiczna dla ostrowskiej konspiracji¹⁸⁸. Wzrosła znacznie rola Ostrowa w strukturach ZWZ w związku z przeniesieniem tutaj sztabu Okręgu Poznańskiego. W krótkim okresie dowodzenia przez Waława Koteckiego Okręgiem Poznańskim, 14 lutego 1942 roku, ZWZ został przemianowany na Armię Krajową. Nie była to tylko zmiana szyldu, ale przewartościowanie sił zbrojnych m.in. poprzez uznanie dotychczasowych żołnierzy ZWZ za będących w czynnej służbie wojskowej¹⁸⁹.

„Odwaga ujawnia się w sytuacjach trudnych, niecodziennych, kryzysowych”¹⁹⁰. Ta cecha osobowości towarzyszyła Waławowi Koteckiemu od młodości. Czy jednak nie przyczyniła się do jego zguby przez to, że tacy ludzie nie zawsze widzą wszystkie zagrożenia wynikające z podjętych wyzwań? Ale taka była potrzeba tych lat, lat zniewolenia, lat walki. Po niecałych czterech miesiącach pełnienia obowiązków wpadł w zasadzkę zastawioną przez Gestapo. Był 27 kwietnia 1942 roku¹⁹¹. Ta druga data zmieniałaby perspektywę spojrzenia na wydarzenia w Ostrowie na początku 1942 roku i jest raczej nieprawdopodobna. Jest ona z kolei, według dr Birgit Sack, bardziej realna, bo została umieszczona w wyroku Wyższego Sądu Krajowego z Poznania. W literaturze nie ma też zgody co do miejsca tego zdarzenia: Poznań w trakcie odbywania podróży służbowej, Ostrów czy też nieokreślone miejsce, jak podaje się dla „ostrożności procesowej”¹⁹². Ostrów jako miejsce aresztowania określają właśnie akta procesowe¹⁹³. Waław Kotecki został aresztowany w „swoim domu” przy ul. Zdunowskiej 25 [Zdunerstrasse]. Przy próbie ucieczki Niemcy użyli broni palnej¹⁹⁴. W wyniku wymiany strzałów został ranny¹⁹⁵. Ów dzień (27 kwietnia) tak wspomina Kamila Kotecka:

[...] siedzieliśmy z mężem w naszym pokoju [...]. Było to w godzinach porannych. Zabrzmiał nagle dzwonek przy drzwiach wejściowych i to w znany nam sposób. Zaniepokojeni, ponieważ była to pora, w której nie miały miejsca żadne spotkania [...] mąż wyszedł do przedpokoju [...], zapytał dla pewności, kto tam. [...] – To ja, Zieliński [chodzi o Jana Zielińskiego straconego w tym samym dniu co Waław Kotecki], proszę otworzyć.

Gestapowcy wpadli z impetem do środka. Dokonali chaotycznej rewizji. Zieliński stał skuty w kajdanach. Waław Kotecki, korzystając z chwili nieuwagi Niemców, wybiegł na schody poza mieszkanie. Po krótkim wezwaniu: „Halt. Halt” rozległy się strzały. Po chwili zakrwawionego Wa-

¹⁸⁷ Szerzej: Fundacja Generał ... –teczka Rudolf Ostrihansky.

¹⁸⁸ „Biuletyn Informacyjny Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej” Okręg Wielkopolska, Poznań 1994, nr 2, s. 6. Zob. też wypowiedź (niewyłoszona) posła na Sejm, Waldemara Andzela z 12 czerwca 2015 roku, [za:] <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=94&dzien=3&wyp=076> oraz A. P i e t r o w i c z, *Kamiński Jan (1912–1944), ps. „Franek” – major, szef sztabu Okręgu Poznań Armii Krajowej*, <http://akwielkopolska.pl/biograms/index/biograms/1,113,0,0,Biogramy,Strona1,1.html> [Dostęp: 15 listopada 2022 roku].

¹⁸⁹ „Biuletyn Informacyjny Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej” Okręg Wielkopolska, Poznań 1996, nr 1, s. 2-4.

¹⁹⁰ S. K o s t a n c z a k, *Blaski i cienie odwagi*, „Etyka” 2004, nr 37, s. 160.

¹⁹¹ Podaje się też datę 7 lutego 1942 roku. Informacje dr B. Sack z Drezna (Gedenkstätte Münchner Platz Dresden) 2022/2023, dalej – Informacje B. Sack [zbiory autora].

¹⁹² E. J a k u b e k, *op. cit.* w 2005 roku podaje Poznań, w 2009 roku miejsce aresztowania pomija milczeniem.

¹⁹³ Akt oskarżenia i wyrok Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu zachowały się w Berlinie w Archiwum Federalnym (sygn. R. 3017/11829) oraz w IPN Poznań, Oberlandesgericht Posen (Wyższy Sąd Krajowy w Poznaniu), sygn. IPN GK 74/9, s. 56-65, Zbiór wyroków Senatu Karnego, Poznań, listopad 1942 r. – marzec 1943 r. – wg straty.pl [Dostęp: 4 grudnia 2022 roku].

¹⁹⁴ Informacje B. S a c k, *op. cit.*

¹⁹⁵ M. W o Ź n i a k, *op. cit.* (WSB), s. 365.

clawa przywleczono do mieszkania i zaarrestowano. Kamila trafiła początkowo do aresztu posterunku policyjnego w ratuszu w Ostrowie, twierdząc, że nie jest żoną Wacława Koteckiego, lecz nazywa się Maria Szymańska, na potwierdzenie czego miała zresztą odpowiedni dokument. Tak w skrócie przedstawiają się relacje Kamili Koteckiej¹⁹⁶.

Śledztwo prowadzone było w siedzibie Gestapo (polski Dom Żołnierza im. Marszałka Józefa Piłsudskiego wybudowany sześć miesięcy przed wybuchem wojny¹⁹⁷) i Forcie VII w Poznaniu¹⁹⁸ do 27 października 1942 roku w przypadku Wacława Koteckiego¹⁹⁹.

Kim była Kamila? Nazywała się Kamila Władysława z Łabęckich²⁰⁰, urodzona 14 lipca 1906 roku w Warszawie córka Walentego – kotlarza i Felicji (Felixsy) z Sobocińskich²⁰¹. Nie wiadomo, od kiedy trwała znajomość Wacława i Kamili. Znali się już w okresie „gnieźnieńskim”. Matka Kamili nie żyła od co najmniej 1922 roku. Córką opiekował się ojciec mieszkający wówczas w Warszawie przy ul. Jana Ostroroga 21. Podczas konspiracji w Ostrowie była łączniczką i sekretarką męża²⁰². Prawdopodobnie w tym czasie mogli zawrzeć związek małżeński w którymś z kościołów katolickich, być może w okolicy Ostrowa. Informacja dotycząca miejsca i czasu ślubu nie została jednak zweryfikowana i jest tylko hipotetyczna. Dodać należy jeszcze informację o niemieckim urzędowym akcie zgonu Wacława, gdzie zapisano, iż zmarły nie był żonaty²⁰³. Być może nie przyznał się do tego faktu w trakcie śledztwa (Niemcy nie posiadali innego dowodu), a Kamila posługiwała się swoim panińskim nazwiskiem, co wynika z akt Archiwum w Bad Arolsen²⁰⁴. Kamila po aresztowaniu 27 kwietnia 1942 roku trafiła do Fortu VII w Poznaniu w następnym dniu, co pośrednio potwierdza też prezentowaną datę aresztowania Wacława.

W wymienionych dokumentach jest też wzmianka, że mogła być przez pewien czas więziona też we Wrocławiu. Po śledztwie w poznańskim Gestapo²⁰⁵ została wywieziona w grudniu 1942 roku do KL Auschwitz-Birkenau, największego z niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych i ośrodków Zagłady, gdzie była więziona do września lub października 1944 roku. W KL Birkenau została poddana eksperymentowi o charakterze pseudomedycznym przez wszczęcie zarazków tyfusu (duru) plamistego, co spowodowało znaczne osłabienie organizmu i potrzebę przebywania kilkakrotnie w izbie chorych²⁰⁶. Zapisana została pod pseudonimem „Kama” z numerem obozowym 29359. W październiku 1944 roku przewieziona została do miejscowości Reick pod Dreznem (data osadzenia 24 października 1944, nr więzienny 57826), w grupie prawdopodobnie 200 kobiet (Polki i Rosjanki), do filii obozu koncentracyjnego Flossenbürg, gdzie pracowała w fabryce amunicji firmy Zeiss Ikon AG aż do wyzwolenia ewakuowanych więźniów w Schwarzwaldzie w kwietniu 1945 roku²⁰⁷. Po zakończeniu wojny powróciła do Ostrowa. Później wyjechała

¹⁹⁶ M. G r z e ś c z y k, *op. cit.* Dalsze wspomnienia dotyczą przesłuchania w „Domu Żołnierza” w Poznaniu. Wymienia tam wiele nazwisk kobiet, które uważała za donosicielki, zwane „kapusiami”. Uważała, że do jej identyfikacji przyczynił się Antoni Piekarek (jeden ze straconych razem z Wacławem Koteckim), co podważa autor spisanych wspomnień. Linia obrony, że jest Marią Szymańską, nie utrzymała się wszakże w dalszym śledztwie, co wiemy z innych dokumentów z okresu II wojny. Tamże pojawia się nazwisko panińskie Kamili.

¹⁹⁷ S. M a z u r, *Ponure losy Domu Żołnierza*, Poznań 2019, <https://www.poznan.pl/mim/bm/news/ponure-losy-domu-zolnierza,130397.html> [Dostęp: 30 listopada 2022 roku].

¹⁹⁸ B. R u d a w s k i, *Wyższy Sąd Krajowy w Poznaniu 1939–1945. Zarys działalności wraz z wyborem dokumentów*, Poznań 2022.

¹⁹⁹ Informacje B. S a c k, *tamże*.

²⁰⁰ W numerze 23 z 3 lutego 2004 roku, poz. 1014 „Monitora Sądowego i Gospodarczego” zapisano nazwisko „Łabędzka”.

²⁰¹ Akt ślubu rodziców Kamili 170/1893 parafia Wszystkich Świętych w Warszawie, akt ślubu siostry Emilii 696/1922 parafia pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, Warszawa-Wola.

²⁰² E. S e r w a ń s k i, *op. cit.*, s. 172.

²⁰³ Akt zgonu 1202/1943 Standesamt I Dresden. Kopia uzyskana od rodziny w posiadaniu autora.

²⁰⁴ W kartotece obozowej (dot. obozu Flossenbürg) zapisana jako Labedzka Kamilla, krawcowa. W innym miejscu czytamy też – właścicielka browaru. Dokumentacja AA.

²⁰⁵ E. S e r w a ń s k i, *op. cit.*, s. 75.

²⁰⁶ Chodzi o szpital obozowy dla kobiet. Zob. historię szpitala: M. C i e s i e l s k a, *Szpital obozowy dla kobiet w KL Auschwitz-Birkenau (1942–1945)*, Warszawa 2015.

²⁰⁷ Zob. szersze informacje dotyczące podobozów Dresden – Reick m.in. [w:] <https://www.gedenkstaette-flossenbuerg-de> [Dostęp: 24 stycznia 2023 roku].

do Warszawy, gdzie zamieszkała. Zmarła w Ostrołku pod nazwiskiem Kotecka-Zaorska 17 marca 2003 roku²⁰⁸.

Kamila Kotecka-Zaorska. Rok 1977. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Rodzinne zaangażowanie w konspirację podczas II wojny światowej dotyczy też brata Waława, Ludwika Koteckiego, aczkolwiek dostępne wiadomości są dość skąpe i trudne do zweryfikowania. W 1939 roku ożenił się (określony jako kupiec) w Ostrowie z Heleną Bednarczyk – „biurową” (1913-2006), córki Jana i Marii z Suheckich²⁰⁹. Mieli troje dzieci: Jadwigę (urodzoną w 1941 roku)²¹⁰, Ludwika (1942-1997), Adama (urodzonego w 1945 roku). Wszystkie dzieci urodziły się w Ostrowie. Od rozpoczęcia okupacji był na celowniku niemieckim. Trzykrotnie aresztowany w charakterze zakładnika, osadzony w więzieniu w Ostrowie, w rezultacie zmuszony został w 1940 roku do ucieczki do Warszawy, gdzie przebywał do końca wojny. Ukrywał się tam pod pseudonimem „Poszły (lub Poszwy) Leon”²¹¹. Po wojnie w 1945 roku powrócił do Ostrowa²¹². W 1969 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, a w 1972 roku mianowany na stopień podporucznika²¹³. Zmarł w 1982 roku.

Zwikau – Drezno

Wacław Kotecki do więzienia w Zwickau został przetransportowany 27 października 1942 roku. Od 4 lutego 1943 roku do dnia egzekucji więziony był w Dreźnie.

Był 30 marca 1943 roku. Do gilotyny ustawionej na wewnętrznym dziedzińcu budynku Sądu Krajowego na placu Monachijskim w Dreźnie został doprowadzony z celi aresztu zmaltretowany i wycieńczony więzień²¹⁴. Był nim Wacław Kotecki, aresztowany prawie przed rokiem pierwszy komendant Okręgu Poznań ZWZ z siedzibą w Ostrowie²¹⁵. Wcześniej 11 lutego „praworząd-

²⁰⁸ Kamila Kotecka-Zaorska – Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół: Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie w Warszawie (nr zespołu 2680), nr ew. 169048; E. S e r w a ń s k i, *op. cit.*, s. 84; Archiwum Bad Arolsen; Archiwum IPN - <https://straty.pl/> [Dostęp: 12 stycznia 2023 roku]; „Monitor Sądowy i Gospodarczy” 2004, nr 23, poz. 1014.

²⁰⁹ „Dziennik Ostrowski” 1939, nr 39, s. 9; akt urodzenia 223/1913 USC Ostrow; akty ślubu rodziców Heleny – 31/1898 USC Franklinów, 16/1898 parafia Lewków; akt zgonu matki 198/1935 USC Ostrow.

²¹⁰ Jadwiga jest chrześnicą Wacława Koteckiego, <https://poznan.naszemiasto.pl/pamiec-o-konspiratorach/ar/c1-6066913> – 30 grudnia 2004 roku.

²¹¹ Według rodziny „Poszwy”, w literaturze „Poszły”.

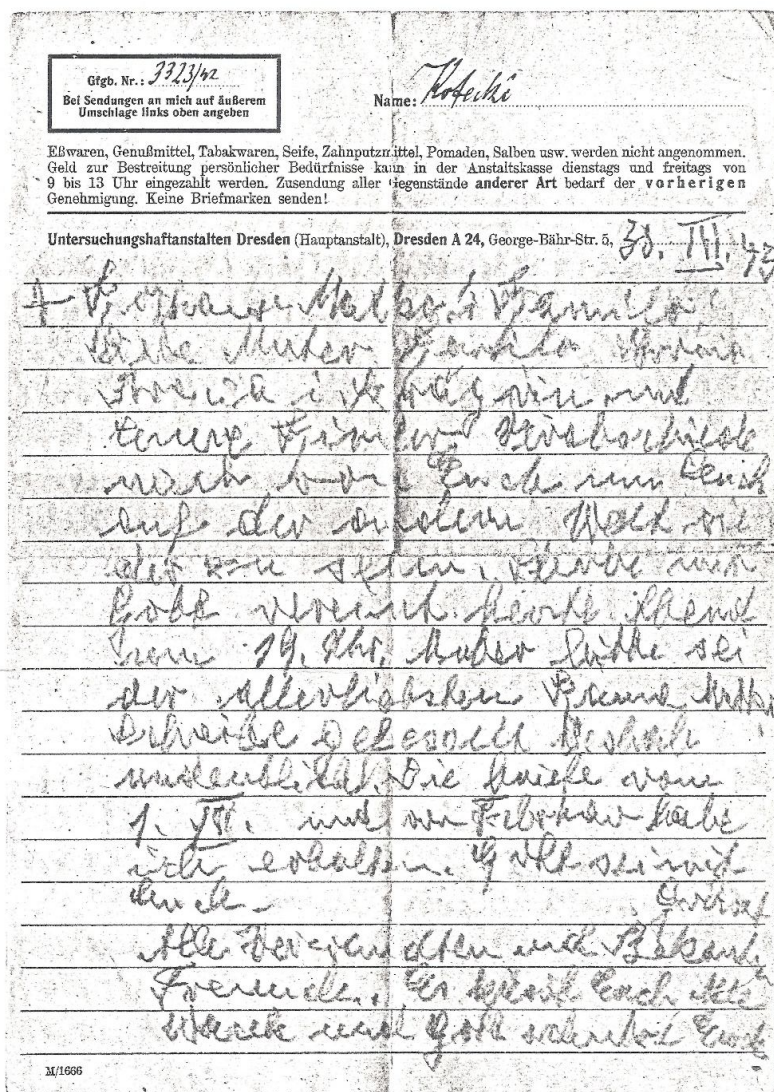
²¹² Według nieoficjalnych informacji uzyskanych od rodziny ukrywał się też w Ostrowie w pobliżu domu rodzinnego. Z Ostrowa uciekł do Warszawy po aresztowaniu brata Wacława w 1942 roku. Pokrywa się to chronologicznie z datami urodzeń dzieci. Dokładne dane nie są znane.

²¹³ <http://powstancy-wielkopolscy.pl> i <http://www.powstancywielkopolscy.pl> [Dostęp: 13 listopada 2022 roku].

²¹⁴ Por. B. S a c k, *Plac Monachijski w Dreźnie i jego znaczenie w kontaktach gostyńsko-drezdeńskich*, „Rocznik Gostyński” 2015, nr 2, s. 97-99, 104.

²¹⁵ R. S i e r c h u ł a, *Drezdeński Szafot*, Poznań 2015, s. 155-156. Kilka nieścisłości faktograficznych dotyczących Wacława Koteckiego podaje E. J a k u b e k, *Mjr Wacław Kotecki – pierwszy komendant Okręgu Poznańskiego z sie-*

nie” został wydany na sesji wyjazdowej w Dreźnie wyrok przez Izbę Karną Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu²¹⁶. Wyrok wykonano. Wacław Kotecki zmarł o godzinie 18.31²¹⁷. Nie doczekał godziny 19, na którą zaplanowano egzekucję.

Ostatni list Wacława Koteckiego, s. 1. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

dział w Ostrowie Wielkopolskim, „Biuletyn Informacyjny” 2006, nr 1 (37), Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, oddział w Ostrowie Wielkopolskim. Dotyczą m.in. strajku szkolnego w Piaskach, szkoły budowlanej w Gostyniu, BON w Gnieźnie, miejsca aresztowania, daty stracenia i nazwiska żony Kamili.

²¹⁶ B. S a c k, *op. cit.*, s. 102-103; W tym dniu w Dreźnie wydano również więcej wyroków (w tym śmierci), m.in. z „grupy Koteckiego”. Z Ostrowa pochodzili skazani na śmierć w jednym procesie: Antoni Piekarek i Jan Zieliński. Sądowi przewodniczył dr Walter Borck (1890-1955). W wielu wcześniejszych opracowaniach podaje się, że wyrok został wydany w Zwickau. Uzasadnieniem skazania na karę śmierci było „przygotowanie do zamachu stanu” (Vorbereitung zum Hochverrat).

²¹⁷ Akt zgonu 1202/1943 Standesamt I Dresden. Większość biogramów podaje datę 31 marca. Prawdopodobnie dzień ten przyjęto na podstawie obwieszczenia prokuratora generalnego z Poznania noszącego datę 31 marca 1943 roku [Bekanntmachung – der Reichsstatthalter im Warthegau (Generalstaatsanwalt)], co nie jest jednoznaczne z datami wykonania wyroków. Plakat udostępniony przez Muzeum Miasta Ostrowa Wielkopolskiego w zbiorach autora. Był prezentowany w Muzeum na wystawie prof. Jerzego Pietrzaka w latach 80. XX wieku (przed rokiem 1988). Następnym dowodem na datę 30 marca jest kopia pisma z dnia 27 kwietnia 1943 roku (czyli w niecały miesiąc po wykonaniu wyroku) prokuratora generalnego Kraju Warty do ministra sprawiedliwości Rzeszy w sprawie wykonania wyroków śmierci w okresie od 24 marca do 23 kwietnia 1943 roku (w domyśle wydanych przez sąd w Poznaniu) – znak: 44a E - 1.16. Do pisma załączono zestawienie osób, na których wykonano wyroki śmierci, po braku ułaskawienia przez Namiestnika Kraju Warty. Wacław Kotecki figuruje na poz. 8, dalej kolejno wspomniani Antoni Piekarek i Jan Zieliński. Istnieją również inne dokumenty powstałe już po II wojnie światowej. Źródło: dokumentacja AA.

Kilka, kilkanaście godzin wcześniej napisał ostatni list do rodziny i przekazał swoją ostatnią wolę. Niemcy pozwolili mu również ostatnim wysiłkiem woli i wysiłku fizycznego sporządzić list, który zachował się w rodzinnym archiwum. Pisał związany, trzęsącą się ręką w języku niemieckim, bardzo niekształtnym charakterem pisma na urzędowym blankiecie, z adnotacją co wolno (w zasadzie nic albo niewiele), a czego nie wolno przekazywać więźniowi. Blankiet ten sam w sobie jest dokumentem grozy. Z tłumaczenia tego dokumentu dowiadujemy się m.in., że wcześniej otrzymywał korespondencję od rodziny. List był adresowany do matki, żony, braci, siostry, szwagierek i ich dzieci. Aczkolwiek krótki, utrzymany został w emocjonalnym tonie, z nadzieją na spotkanie z Bogiem i kiedyś z rodziną. Swoją spadkobierczynią uczynił Kamilę Łabędką [Łabęcka] / Kotecką, a w przypadku jej śmierci (prawdopodobnie nie wiedział, co się z nią dzieje – była wówczas więziona w obozie) ustanowił dalszych członków rodziny.

Dresden am 30. April 1945
 Mein letzter Brief
 Meine Generalerin ist
 Frau Dr. Labedzka (Kotecka)
 Für die Kinder
 von Ludwig und Emma
 bedarfe einen Anteil
 nach dem Tode
 liebe Frau du wirst dich
 für mich nie wieder
 Gedanken über das
 Kind mit dem
 Bitte, die Kinder nicht
 abzuholen, als ob sie
 Patrie von Ludwig und
 Emma werden, liebe Frau
 liebe und sei glücklich.
 Schwabe Ludwig da es
 Wacław Kotecki

Ostatni list Wacława Koteckiego, s. 2. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Został pochowany 6 kwietnia w zbiorowej mogile na polu grobowym J na Nowym Cmentarzu Katolickim w Dreźnie²¹⁸. Niestety oznakowanie tej mogiły nie zachowało się do czasów obecnych. Pole grobowe zostało zniwelowane w 1965 roku, a na tym miejscu postawiono w 1968 roku obelisk z kamienia upamiętniający tylko osoby pochodzące z ówczesnej Czechosłowacji z napi-

²¹⁸ Szerzej na temat cmentarza: <https://kriegsgraeberstaetten-volksbund-de> [Dostęp: 12 stycznia 2023 roku].

sem: „Tu spoczywa 128 [obecnie w opisie cmentarza 129] bojowników przeciwko faszyzmowi z CSSR. 1942-1945”²¹⁹?

Dresden Neuer Katholischer Friedhof – Gedenkstätte 128 Kämpfer – Drezno Nowy Cmentarz Katolicki – pomnik 128 bojowników. Źródło: zbiory Birgit Sack.

*Okiem kamery: Gedenkstein – kamień pamiątkowy (fot. 26.11.2020 Bernhard Kuebel).
Źródło: zbiory Birgit Sack*

²¹⁹ B. S a c k, *ibidem*, s. 108-109 oraz informacje B. Sack. Znamienne, że stanął w 1968 roku, kiedy nastąpiła inwazja wojsk Układu Warszawskiego na Czechosłowację w ramach tzw. Operacji „Dunaj”, w tym m.in. przez wojska ówczesnej NRD i PRL. Zob. też Offizieller Film über die Gedenkstätte Münchner Platz (Dresden) – <https://www.youtube.com/watch?v=Nm9aNRREMHS> [Dostęp: 28 lutego 2023 roku].

Postscriptum

Pośmiertnie Waław Kotecki został awansowy do stopnia majora²²⁰. W Ostrowie znajduje się wiele oznaczonych miejsc pamięci dotyczących okresu II wojny światowej, w tym wydarzeń tutaj wspomnianych z tablicą zawierającą m.in. nazwisko majora Waława Koteckiego, przy ul. Partyzanckiej 25²²¹. Podczas obchodów przywróconego w 1989 roku Święta Niepodległości 11 listopada odsłonięto i poświęcono tablicę ku czci Żołnierzy Polski Podziemnej. Upamiętnia ona inspekcję gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego w końcu 1941 roku, kiedy spotkał się z kapitanem Waławem Koteckim i porucznikiem Janem Kamińskim. Tablicę odsłoniła ówczesna wicemarszałek Sejmu dr Olga Krzyżanowska, aktu poświęcenia dokonał brat Jana Kamińskiego, ks. dr Czesław Kamiński. W uroczystości wśród licznie zebranej społeczności ostrowskiej brała udział Kamilla Kotecka, wdowa po majorze Waławie Koteckim, oraz Stefania Kamińska, wdowa po majorze Janie Kamińskim i przedstawiciele ich rodzin.

Pelagia, Helena i Ludwik Koteccy. Rok 1946. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Odsłonięcie tablicy pamiątkowej. Rok 1989. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Nie zapominamy też o kobietach – żonach, matkach czy córkach. Kiedy ich mężowie i ojcowie walczyli, byli pozbawieni wolności czy tracili życie – to na nich spoczywał ciężar okupacyjnych dni, obowiązek utrzymania rodziny. Dziękujemy!

²²⁰ Owszem, tak podają wszelkie publikacje, ale do pierwotnego źródła nie udało się dotrzeć. Bez wątplenia taki awans był uzasadniony i potrzebny, chociażby dla pamięci potomnych.

²²¹ <http://mpn.poznan.uw.gov.pl/gmina/ostrow-wielkopolski> [Dostęp: 19 grudnia 2022 roku].

*Fragment uroczystości z 11 listopada 1989 roku. Na pierwszym planie Kamila Kotecka.
Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej*

Chwila zadumy – 11 listopada 1989 r. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

Pożegnanie. Rok 1998. Kamila Kotecka-Zaorska (z lewej) i Helena Kotecka. Źródło: zbiory Jadwigi Jakubowskiej

* * *

Moim zamiarem było przede wszystkim przedstawić najważniejsze wydarzenia, fakty z życia Waława Koteckiego i jego najbliższej rodziny i wyjaśnić wątpliwości. Tak jednak w pełni się nie stało. Powodów było co najmniej kilka. Brak możliwości na tym etapie badań dotarcia do części akt archiwalnych też nie ułatwił zadania. Pomimo nawiązania kontaktu z niektórymi potomkami Romana i Pelagii Koteckich czy też szerszej rodziny Koteckich nie udało się uzyskać części wyjaśnień czy rozwiązać wątpliwości, bo często „pamięć biograficzna odrzuca niewygodne wspomnienia”²²², a „niewygodne epizody [...] są na ogół wymazywane patriotyczną gumką”²²³. Dość trudno jest też skutecznie „walczyć ze zmyślnymi faktami” utrwalającymi pewien mit, co często ma miejsce w przypadku nietuzinkowych osób, chociażby były to postacie znane tylko w skali lokalnej. W przypadku Waława Koteckiego: „musiał być” maturzystą, uczniem biorącym udział w strajku szkolnym, którego nie było w Piaskach, sierżantem, a nawet porucznikiem jeszcze przed wybuchem powstania wielkopolskiego, dezerterskim z armii pruskiej. Co najmniej dyskusyjną kwestią jest jego rzekome odejście z wojska w proteście na tzw. zamach majowy czy też dowództwo gnieźnieńskiego Batalionu Obrony Narodowej we wrześniu 1939 roku. Jest postacią pomnikową, a przecież jednocześnie był człowiekiem z krwi i kości.

Niewystarczająco wyjaśniona jest też sprawa przeżyć okupacyjnych Ludwika Koteckiego (brata Waława), ponieważ brak jest ogólnodostępnych dostatecznych wiadomości na ten temat. Wojenne losy Romana Koteckiego (syna) są nieznane. Okres działalności browarniczej braci Koteckich też do tej pory stanowił pewne tabu, chociaż wiadomości prasowe są od dość dawna dostępne i były już opisywane. Być może pominąłem jakąś inną niewymienioną tutaj osobę z rodziny Koteckich, która ma swoje zasługi w walce z okupantem w czasie II wojny światowej.

W tym roku minęła 80. rocznica śmierci Waława Koteckiego.

W różnym zakresie do powstania artykułu przyczynili się Kazimierz Cieplik, Magdalena Degórska, Witold Hajdasz, Jadwiga Jakubowska, Paweł Jakubowski, Antoni Jerszyński, Wojciech Jędraszewski, Danuta Jonak, Tomasz Kołodziejczak, Michał Kulczak, Jakub Magrian, Marian Franciszek Nowak, Dariusz Piotrowski, Krystyna Raczkowska, dr Birgid Sack, prof. Juliusz S. Tym, którym serdecznie dziękuję.

Autor prosi wszystkie osoby posiadające jakiegokolwiek informacje związane z tym tematem o ich przekazanie oraz o uwagi, również krytyczne, dotyczące zarówno bohatera artykułu, jak i innych wymienionych osób i wydarzeń. Kontakt e-mail: kolard@wp.pl.

Grudzień, 2023 roku

Artykuł pochodzi z „Rocznika Ostrowskiego Towarzystwa Genealogicznego” 2023, nr XVIII.

²²² A. W y l e g a ł a, *Był dwór, nie ma dworu*, Wołowiec 2021, s. 44.

²²³ P. Z y c h o w i c z, *Germanofil*, Poznań 2020, s. 501.